

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav Dálného východu

Bakalářská práce

Jakub Roček

Dva typy čínských frazeologizmů – chengyu a
xiehouyu

Two Types of Chinese Phraseological Units –
chengyu and xiehouyu

vedoucí práce:

Praha 2010

PhDr. David Sehnal

Za výborné přednášky, trpělivé vedení, konstruktivní konzultace a toleranci při psaní děkuji vedoucímu práce PhDr. Davidu Sehnalovi. Za podpůrné konzultace děkuji prof. PhDr. Františku Čermákovi, DrSc. Za inspiraci děkuji panu Claudio Poetovi.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů a sekundární literatury.

V Praze dne 11.6.2010

Jakub Roček

Anotace:

Práce se zabývá popisem dvou významných frazeologických jevů současné čínštiny – chengyu a xiehouyu. Popisuje jejich původ, povahu a funkci. Práce je členěna na tři hlavní oddíly. V prvním oddíle je nastíněna problematika obecné frazeologie, druhá a třetí část je vyhrazena zkoumaným frazeologizmům. Závěrečný krátký oddíl srovnává zjištěné charakteristiky čínských frazeologizmů s českými.

Annotation:

The presented paper is devoted to the description of two important phraseological units in modern Chinese language – chengyu and xiehouyu. It describes their origins, nature and function. The paper is divided into three main sections. The first section introduces issues of the general phraseology, the second and the third part speaks about the analyzed phraseological units. The last short sections compares revealed characteristics of the Chinese phraseological units with Czech ones.

Klíčová slova:

Frazeologie, chengyu, xiehouyu, lingvistika, čínština

Key words:

Phraseology, chengyu, xiehouyu, linguistics, Chinese language

Obsah

Úvod

1. Obecná část

1.1. současný stav frazeologie a idiomatiky

1.2. terminologie

1.3. postupy

1.4. univerzálie

2. Chengyu 成语

2.1. povaha frazému typu chengyu

2.1.1. ustálenost

2.1.2. habituální charakter

2.1.3. historicita

2.1.4. národní charakter

2.2. historie a vývoj

2.3. funkce

2.3.1. nominativní

2.3.2. syntaktická

2.3.3. stylistická

3. Xiehouyu 歇后语

3.1. povaha frazému typu xiehouyu

3.1.1. formální hledisko

3.1.2. obsahové hledisko

3.2. funkce

3.2.1. syntaktická

3.2.2. stylistická

4. Porovnání

Použitá literatura

Úvod

Vedle pravidelného jazyka, systému pravidel, které každý den znova a znova aplikujeme na skupinu lexikálních jednotek, abychom vyjádřili svoje myšlenky, plány, názory, postoje, nebo abychom předali informace, zprostředkovali data a jiným způsobem umožnili interakci mezi lidmi, existuje v každém jazyce ještě jeden druh jazyka se stejným účelem, frazeologický. Frazeologie doplňuje a nahrazuje pravidelný jazyk všude tam, kde autoři promluv a textů postrádají schopnost pomocí daných pravidel a lexikálních stavebních kamenů vyprodukovat originální sdělení. Frazeologie je soubor prefabrikovaných jednotek většího či menšího rozsahu, které zjednodušují nutnou komunikaci. Na jednu stranu frazeologie promluvy a texty ochuzuje o originalitu používáním stereotypních jazykových prostředků, na druhou stranu často obohacuje dojem z informace předávané pomocí jazyka.

V této práci se budeme zabývat dvěma velmi rozšířenými frazeologizmy současné čínštiny, které jsou pozoruhodné tím, že oproti ostatním frazeologizmům, které lze nalézt v mnohých jazycích, tyto jsou velmi specifické a jejich existence je úzce svázána se specifiky čínského jazyka. Zároveň se jedná o frazeologizmy, které jsou po formální stránce relativně úzce specifikované. My se v této práci budeme snažit tyto formální charakteristiky popsat, stejně jako se budeme snažit popsat specifika užití obou frazeologizmů, a to jak ze syntaktického, tak stylistického hlediska.

Práce je založena převážně na sekundární literatuře, protože samostatný výzkum není pro autora se současnou znalostí čínského jazyka možný. Pro podobné lingvistické pozorování je nutné mít bohatou zkušenost s jazykem ve všech formách (psané texty literární, vědecké, žurnalistické, mluvený projev lidový i oficiální způsob komunikace), která autorovi chybí. Zároveň je pro podobný výzkum zapotřebí

jazykového korpusu, který autorovi po dobu psaní práce nebyl k dispozici, neboť v současné době neexistuje veřejný reprezentativní korpus čínského jazyka, ale pouze komerční korpusy, zpravidla omezené na určitou oblast, tudíž pro všeobecné závěry nepoužitelné.

Z těchto důvodů se autor uchýlil k sebrání výsledků ve výzkumu těchto frazeologizmů ze sekundárních zdrojů, které podrobil kritickému hodnocení v rámci jemu dostupných znalostí. Zároveň se autor pokusil srovnat výsledky výzkumu frazeologie konkrétního jazyka s výsledky výzkumu obecné frazeologie tak, jak ji prezentuje profesor Čermák, odborník na českou a obecnou frazeologii a autor mnohosvazkového Slovníku české frazeologie. Cílem práce tedy není primárně přinášet nová zjištění v oboru lingvistiky. Spíše má práce sloužit jako komentované shrnutí a porovnání dosavadních zjištění různých autorů a jako základ pro další výzkum v této oblasti.

V práci bude využívána výhradně mezinárodně uznávaná transkripce pinyin 拼音. Všechny frazémy i citace budou uvedeny nejdříve v původním znění následované překladem. V případě frazémů se bude jednat o doslovný překlad jednotlivých morfémů, resp. slov, který, pokud to bude nutné a možné, bude následovaný rámcovým překladem významu celého frazému.

Obecná část

Současný stav disciplíny

Frazeologie je relativně mladá lingvistická disciplína, která začala být systematicky zkoumána až ve 20. století. Její problém souvisí zejména s charakteristikou frazeologických a idiomatických jednotek. Frazémy a idiomy jakožto jazykové skladební prvky jsou totiž nedělitelná prefabrikovaná uskupení, která nelze analyzovat jako ostatní části pravidelného jazyka. Standardní postupy, které se při zkoumání pravidelného jazyka používaly, byly v případě frazeologie neúčinné, proto byla tato disciplína považována za nevědeckou až obskurní: co se totiž zdá být pádem podstatného jména, jím vůbec není. Například slovo „holičkách“ z frazému „nechat někoho na holíčkách“ se zdá být podstatným jménem v 6. pádě, ale vzhledem k tomu, že toto slovo neexistuje v žádném jiném pádě (*holičky *holiček *holičkami) nemůžeme tento tvar prohlásit za lokál. Slovo často mění svůj slovníkový význam. Způsoby, kterými se analyzuje pravidelný jazyk, lze sice na frazémy použít, avšak výsledek je pouze povrchní charakteristika, která o vzájemných vztazích komponentů nic nevypovídá. Samy komponenty frazému fungují specifickým způsobem pouze ve frazeologickém útvaru. Mimo něj tutéž funkci postrádají. Frazémy a idiomy kromě toho existují na všech možných úrovních jazykových jednotek, zasahují tudíž jak morfologii, lexikografii, tak i syntax, gramatiku a pochopitelně sémantiku. Dokud nezačaly vznikat první definice frazému a idiomu, nebylo zcela jasné, co vše do této oblasti patří.

Po počátečních problémech se však frazeologie etablovala jako samostatná disciplína. Centrum prvních výzkumů v oblasti se nacházelo mezi 60. - 80. lety v Rusku. Autoři prvních monografií se soustředili zpravidla na frazeologii jednoho

konkrétního jazyka.¹ Obecné teorie přicházely až mnohem později.²

Frazémy stojí vždy v opozici vůči pravidelnému jazyku, vykazují určitou anomálii. Nejdříve tedy bylo nutné prozkoumat frazeologii ve vztahu ke konkrétnímu jazyku, a později bylo možné za pomoci komparativní metody ze získaných poznatků odvodit obecné teorie. To ovšem ztěžují rozdíly mezi typy jazyků. Jazyky flektivní vytvářejí prostor pro jiné anomálie, než třeba jazyky izolující. Přesto existují určité společné principy, které platí pro frazeologii kteréhokoliv jazyka. Tyto elementární principy popíšeme po stručném představení základních termínů, které budou v práci používány.

Terminologie

Frazém a idiom - jazyková jednotka, která je založena na určité anomálii vůči pravidelnému jazyku. V každém případě užití je aplikovaná jako celek, a nikoli ad hoc generovaná jako kombinace prvků pravidelného jazyka. Mezi laickou veřejností převládá názor, že frazémy, respektive idiomy, jsou takové jazykové jednotky, jejichž význam není možné odvodit z významu komponentů (zpravidla je míněna metafora). V takovém případě se ale jedná o anomálii sémantickou, frazémy formální v takové definici nejsou zahrnuty. Prof. František Čermák, který se obecnou definicí frazému zabýval ve sborníku statí *Frazeologie a idiomatika, česká a obecná*, uvádí tuto definici frazému.

¹ Příklady monografií: AMOSOVA, N.N. *Osnovi anglijskoj frazeologii*. Leningrad, 1963 nebo MOKIENKO, V.M. *Slavjanskaja frazeologija*. Moskva: Visšaya Škola, 1989, NAZARJAN, A.G. *Frazeologija sovremennogo francuzkogo jazyka*. Moskva, 1987.

² Nutné zmínit zejména díla COWIE, Anthony Paul. *Phraseology: theory, analysis and applications*. Oxford University Press, 2001 a ČERMÁK, František. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. Univerzita Karlova, Karolinum, 2007

„Frazém a idiom [je] takové nemodelové ustálené syntagma prvků, z nichž (aspoň) jeden je z hlediska druhého členem extrémně omezeného a zavřeného paradigmatu (formálně a většinou i sémanticky).“³

Tato definice je nepochybně platná pro velké množství jazyků (s omezeními, které sám autor uvádí), avšak domnívám se, že v případě čínštiny nebude platit zcela. Důkaz tohoto tvrzení bude proveden dále.

Dichotomie frazém a idiom (stejně jako frazeologie a idiomatika) má své opodstatnění. Mezi těmito dvěma termíny je určitý překryv, ale existují i rozdíly, kvůli kterým je nutné termíny rozlišovat. Odlišnost spočívá v úhlu pohledu, kterým se na jev díváme. Analyzujeme-li útvar formálně, hovoříme o frazému. Při analýze sémantické je nutné užívat termín idiom. Ne všechny frazémy musí být nezbytně zároveň idiomy a naopak. Čím blíže se při práci dostáváme k okraji frazeologie a idiomatiky, tím nacházíme větší počet útvarů, které postrádají anomálii buď v sémantické složce, nebo složce formální. Například předložkové frazémy (typu *co do, no proto*), vzhledem k tomu, že jsou tvořeny ze synsémantik, neobsahují sémantickou stránku.

Kolokabilita - je stručně řečeno schopnost každého jazykového prvku kombinovat se do jazykových jednotek vyššího řádu. Všechny prvky, které se mohou takto kombinovat s jedním konkrétním prvkem, dohromady tvoří tzv. kolokační paradigma. Kolokace je pak realizace této schopnosti. Valence slovesa *hledět* je například akuzativ. Kolokabilita u slovesa *hledět* tedy znamená, že může kombinovat se všemi podstatnými jmény ve

³ ČERMÁK, František. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. Univerzita Karlova, Karolinum, 2007, str. 32.

4. pádě, na které lze hledět. Kolokace slovesa hledět je pak třeba hledět na obraz.

Monokolokabilita - pojem, který vyjadřuje, že jeden konkrétní prvek v jazyce má velice omezenou kolokabilitu. Termín sám napovídá, že by se konkrétní prvek měl kombinovat pouze s jedním dalším prvkem. Přesto je monokolokabilita definována jako možnost kombinovat se pouze s několika málo prvky. Tato tolerance souvisí s rozsahem kolokačních paradigmat u jazykových prvků užívaných v pravidelném jazyce. Příkladem monokolokabilních forem může být: holičkách, hin, duhu (nikoliv akuzativ podst. jm. duha, ale část frazému jít k duhu), pré. Většina monokolokabilních prvků postrádá mnoho základních charakteristik, které prvky na stejné úrovni v pravidelném jazyce mají. Nelze jasně říci, jestli duhu, pré jsou substantiva, verba či jiné slovní druhy. Také nelze uvažovat odvozené formy jako například *holičky. Taková forma je pouze uměle rekonstruována a není v žádných kolokacích použitelná.

Postupy

Frazémy a idiomy lze klasifikovat podle několika kritérií. Někteří badatelé mají za to, že určité způsoby klasifikace jsou bezcenné, popřípadě zcela nemožné. Tím mají na mysli zejména třídění frazémů a idiomů na základě jejich významu, stylistického použití, etymologie atp. Podle prof. Čermáka zbývá dělit frazémy podle funkce a formálně-strukturního charakteru vstupních komponentů. Připouští, že o frazému takové dělení mnoho nevyovídá, ale sledované komponenty (vyjma monokolokabilních slov) alespoň navenek připomínají slova pravidelného jazyka.

Podle systému prof. Čermáka dělíme frazémy v prvním přiblížení podle jazykové roviny, ke které přísluší.

Rozlišujeme roviny: morfematickou, lexikální, kolokační a propoziční. Propoziční frazémy je nutné odlišovat od propozic s kolokačním komponentem (srov. To tak! jako propoziční frazém a To je pro něj španělskou vesnicí propozice s kolokačním frazémem španělská vesnice)

Ve druhém přiblížení formálně-strukturní analýzy frazému zkoumáme, zda do frazému vstupují jako komponenty autosémantika, či synsémantika, popřípadě jaké konkrétní dvojice se vyskytují. Tato klasifikace se samozřejmě týká pouze frazémů kolokačních. Morfematické a lexikální frazémy takto třídit nelze. Ve skutečnosti současná frazeologie je zatím příliš nezkoumá, neboť většina případů je sporných. Propoziční frazémy prof. Čermák dělí podle toho, kolik mluvčích se jich účastní, na monosubjektové a intersubjektové. Bližší analýza propozičních frazémů se týká jejich funkce.

Mezi hlavní funkce frazému patří nutnost pojmenovat (nominativní funkce), plnit úlohu ve vyšší jednotce (strukturní funkce) a u frazémů propozičních se objevuje ještě nezanedbatelná funkce pragmatická.

Frazémy na nižší než větné úrovni vstupují do syntaktických vztahů stejně jako slova v pravidelném jazyce. Liší se v tom, že je nelze dále strukturně zkoumat, jak už bylo řečeno výše, a také v tom, že nemají vlastnosti jako slova užívaná v pravidelném jazyce. Nelze s nimi proto také tak pracovat. Například frazém, který v určitých situacích vstupuje do syntaktických vztahů jako podstatné jméno, není nutně použitelný jako podmět, resp. nemusí být použitelný v různých pádech (srov. otevřená hlava nelze jako subjekt použít). Z tohoto hlediska dělíme podle strukturní funkce frazémy na adkolokační a adpropoziční, podle toho, zda vstupují do kombinace s pravidelnými kolokacemi (resp. slovy) nebo větami. Adkolokační lze dále dělit na verbální, nominální,

modifikační, relační a substituční. Adpropoziční na modifikační a relační.⁴

Nominativní funkce frazému je shodná s nominativní funkcí slov pravidelného jazyka, ale ve většině případů se frazémy používají více při popisu osobního prožitku, postoje, nálady; zkratka s vyšší expresivitou než jako prostředky k popisování věcí a jevů kolem nás. Tím samozřejmě nechceme říct, že by takovou funkci neměly frazémy vůbec, ale funkce tzv. pragmatická (zdůrazňující emocionální pochody) převládá. Frazémy s popisnou funkcí dělí prof. Čermák na primární (vystupují-li v úloze členů základní skladební dvojice) a sekundární (dále rozvíjející větné členy). Frazémy s funkcí pragmatickou dále dělí na tzv. komentory, pokud vyjadřují subjektivní vztah mluvčího s obsahem promluvy; deiktika, pokud fungují jako deiktická slova; kvantifikátory, pokud určují míru a způsob platnosti promluvy, a relátory - formální prostředky organizace promluvy.⁵

V dalším textu budeme zkoumat, zda tyto kategorie lze použít na čínské frazeologizmy typu chengyu a xiehouyu.

Univerzálie

Ve své stati⁶ profesor Čermák navrhuje několik základních univerzálií, které by měly platit pro frazeologii a idiomatiku napříč jazyky. Zdůrazňuje, že se jedná pouze o návrh a uvádí, že „v současné době se opírá [návrh univerzálií] jen o dílčí zkušenost s různými jazyky.“⁷ V závěru vybízí k precizaci a ověření návrhu. Ačkoliv má zkušenost s čínskou frazeologií, podle vlastních slov jej jazyková bariéra odrazuje od

⁴ Pro příklady a bližší popis viz ČERMÁK, František. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. Univerzita Karlova, Karolinum, 2007, str. 62

⁵ ČERMÁK, František. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. Univerzita Karlova, Karolinum, 2007, str. 63

⁶ Povaha univerzálního ve frazeologii a idiomatice, která je k nalezení v knize ČERMÁK, František. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. Univerzita Karlova, Karolinum, 2007

⁷ Tamtéž, str. 251

kategorických tvrzení, kterými by zahrnoval čínské frazeologismy do tohoto návrhu. Jedná se tedy o příležitost v této práci ověřit, nakolik jsou tyto univerzálie kompatibilní s frazémy typu chengyu a xiehouyu.

Ve stručnosti vypadá návrh univerzálií (pouze vyjmenovaných, popř. krátce popsanych) takto:

1. " Frazém existuje v každém přirozeném jazyce (dokonce i v umělém jazyce, jakým je esperanto, byla prokázána existence frazeologických prvků).
2. Frazém existuje na všech úrovních kombinatoriky jazykových jednotek, které jsou nadány významem a jejichž rezultativní kombinace mohou jako ustálené vstupovat do systému (kombinují se dokonce třeba i slovní druhy, které se obvykle navzájem setkat nemůžou).
3. Frazém je výsledkem náhodného, nemodelového tvoření (nemodelovostí se zde míní kombinace prvků, z nichž alespoň jeden z hlediska druhého je členem velmi omezeného paradigmatu).
4. Frazém je založen na nejruznější vnitřní syntagmatické, paradigmatické nebo obojí anomálii svých komponentů.
5. Frazém je dán neaditivní, nefregeovskou funkcí (popř. významem)⁸ svých komponentů (přičemž je nutné vzdát se dvou představ: sémantické motivace frazému skrze jeho komponenty a frazeologicky vázaného významu komponentů).

⁸ O fregeovském významu hovoříme v případě, kdy jazykový výraz označuje přesně jeden objekt (planeta Venuše). Konkrétní realný nebo abstraktní objekt je pak fregeovským smyslem výrazu (shluk atomů, který tvoří objekt známý jako planeta Venuše). Toto rozdělení je založeno na práci Friedrich Ludwig Gottlob Fregeho, německého filozofa jazyka. SLOUKOVA, Danica. *Slovníček k filozofii jazyka* [online]. [cit.2010-05-20]. Dostupné z: <<http://www.gsgpraha.cz/~sloukova/slovnicek/f.html>>.

6. Frazém je svou funkcí analogický odpovídající funkci pravidelné kombinace pravidelných prvků své úrovně.
7. Frazém je funkčně a gramaticky vždy do určitého stupně defektní a restringovaný.
8. Frazém je transformačně vždy do určitého stupně defektní a restringovaný.
9. Frazém je svým územ v komunikaci nominace ekonomická a denotativně i referenčně vágní.
10. Frazém je nejdisponibilnější prostředek (nominace) k pragmatickému vyjadřování, především evaluativního typu."⁹

Od všech těchto absolutních univerzálií se může dále odvíjet množství implikačních. Nejsou ale pro další zkoumání čínských frazeologizmů nezbytné, proto je zde nebudeme uvádět.

⁹ Pro bližší popis opět odkazují na vlastní článek.

Chengyu 成语

Předtím, než začneme zkoumat, jaká jsou kritéria pro to, aby se z frazému stal frazém typu chengyu, měli bychom samotný pojem vyjasnit. Slovník moderní čínštiny k heslu chengyu říká:

„人们长期以来习用的，简洁精辟的定型词组或短句。汉语的成语大多由四个字组成，一般都有出处。有些成语从字面上不难理解，如‘小题大做’，‘后来居上’等。有些成语必须知道来源或典故才能懂得意思，如‘朝三暮四’，‘杯弓蛇影’等。” *(Lidmi po dlouhou dobu používané, pregnantní ustálená slovní spojení nebo krátké věty. Čínské chengyu jsou převážně tvořena čtyřmi znaky a obvykle citují nějaký zdroj. Význam některých chengyu je možné pochopit pouze ze zápisu, například xiao-ti-da-zuo (malý-záležitost-velký-učinit), hou-lai-ju-shang (pozdě-přijít-získat pozici-navrchu) atd. U některých chengyu je nutné znát zdroj nebo literární odkaz, teprve pak je možné pochopit jejich smysl jako zhao-san-mu-si (ráno-tři-večer-čtyři), bei-gong-shi-ying (pohárek-luk-had-odraz))*¹⁰

Profesor Pekingské university, Ma Guofan, ve své monografii týkající se frazému typu chengyu upozorňuje, že tato stejně jako další slovníkové definice pojmu „chengyu“ nejsou zcela přesné. Dodává, že frazém typu chengyu je nutné odlišovat od pojmu chengyu, jehož význam se rozpadá na dvě části. V širším smyslu pojem označuje všechny frazeologismy, které splňují volnější kritéria, a tudíž jsou sem pak zahrnuta i přísloví, rčení, pořekadla a jiné. V užším smyslu pojem označuje pouze frazémy typu chengyu.¹¹ Dále se budeme zabírat pouze frazémy typu chengyu, tedy chengyu v užším smyslu slova.

¹⁰ 现代汉语词典 第5版 (Xiandai hanyu cidian di 5 ban). 商务印书馆 (Shangwu yishuguan) 北京 (Beijing), 2008.

¹¹ 马国凡 (Ma Guofan). 成语 (chengyu). 内蒙古人民出版社 (Neimenggu renmin chubanshe), 1978, str.2-3

Povaha frazémů typu chengyu

Podle profesora Čermáka se frazémy obvykle vyskytují v různých jazykových rovinách. Vzhledem k tomu, že se frazémy typu chengyu realizují v celkem pevné formě, nabízí se položit si otázku, zda se vyskytují ve více rovinách, nebo pouze v jedné.

Profesor Harbsmeier z Universitetet i Oslo porovnával několik hypotéz. Ačkoliv jsou frazémy typu chengyu ve slovnících zpravidla zařazeny mezi slova pravidelného jazyka, jejich vnitřní struktura je velmi podobná větné. Z tohoto důvodu prof. Harbsmeier odmítá hypotézu, že by tyto frazémy byly slova. Jako příklad uveďme útvar „岂有此理“ (qi-you-ci-li), jehož doslovný překlad zní cožpak - existovat - tento - princip. Mezi komponenty můžeme rozeznat něco, co by mohlo v pravidelném jazyce vystupovat jako přísudkové sloveso, dále bychom zde našli něco, co by mohlo vystupovat jako podmět, přívlastek a příslovečné určení. Poslední dva bychom ani k prohlášení, že se jedná o quasi-větnou formu, nepotřebovali. Proti tomuto argumentu profesora Harbsmeiera ale hovoří fakt, že se v čínštině objevují znaky polysyntetického jazyka. Hlavní rys polysyntetických jazyků je ten, že se lexikální jednotky typu kompozit tvoří podobně jako syntaktické konstrukce.¹²

Výrazný společný rys, totiž že velké množství frazémů typu chengyu odkazuje na jiné literární dílo pocházející obvykle z velmi dávného období, charakterizuje další z hypotéz zkoumaných profesorem Harbsmeierem - hypotézu literární aluze. Ani tato hypotéza neobstála, neboť existují i takové frazémy typu chengyu, u nichž je sice analýzou morfémů prokazatelná historičnost, ale schází konkrétní text, na který by se frazém

¹² Typologie mluvené čínštiny ze sborníku ČERMÁK, František a kol. *Souborné dílo Vladimíra Skaličky, I.díl*. Karolinum, 2004

odkazoval.¹³ Zde je nutné připomenout, že nelze předpokládat, že se všechny texty z různých období čínského písemnictví dochovaly, a bylo by absurdní tvrdit, že frazémy typu chengyu, u kterých nejsme schopni určit zdrojový text, takový text vůbec nemají. Přesto existují případy, které jsou očividně bez jakékoliv souvislosti s historickými texty, jako je například frazém 非此即彼 (bei-ci-ji-bi; [záporka] - tento - tudíž - tamten), který je tvořen výhradně synsémantiky. Frekventovanost synsémantik je pochopitelně mnohem vyšší než frekventovanost každého jedno autosémantika. Z toho důvodu by nejspíš bylo možné uměle stanovit řadu historických zdrojů pro zmíněný frazém, na druhou stranu neexistuje žádný orientační bod v podobě autosémantika (nebo skupiny autosémantik), který by spojoval frazém s konkrétní promluvou.

Představu, že frazémy typu chengyu musí mít dlouhou historii, zavrhl profesor Harbsmeier kvůli prostému argumentu. Tyto frazémy se totiž používaly v relativně moderních dobách coby hesla a motta revolucí a podobných akcí, kdy pomocí rytmických frazeologismů byly ovládány masy. Opět bylo analýzou morfémů dokázáno, že se sice jedná o moderní významy znaků, i přesto že vnitřní struktura celého útvaru se řídí pravidly literárního jazyka wenyan.

Nakonec profesor Harbsmeier stanovuje jako jedinou relevantní vlastnost frazému typu chengyu, podle které je možné takovýto odlišit od ostatních frazeologizmů, právě to, že se vnitřní struktura útvaru řídí pravidly literárního jazyka, nebo před-moderní verzí jazyka baihua. Zároveň podotýká, že se jedná o specifikum, se kterým se nelze setkat například v angličtině, ruštině nebo němčině, k čemuž můžeme dodat i češtinu. V těchto jazycích jsou historické mody jazyka využívány převážně jako etymologická vrstva a jejich použití v

¹³ HARBSMEIER, Christoph. *Analytic Syntax of Modern Chinese*. (interní materiál Universitetet i Oslo), kapitola 12 „The nature of Chengyu“

užívaném jazyce je velmi sporadické, stylisticky omezené na malou oblast.¹⁴

Jaké vlastnosti tedy Ma Guofan přisuzuje pouze frazémům typu chengyu, a tím je odlišuje od ostatních frazeologických jevů v čínštině? Jsou jimi čtyři hlavní rysy (xing 性): ustálenost - dingxingxing 定型性; habituální charakter - xiyongxing 习用性; historicitá - lishixing 历史性; a nakonec národní charakter - minzuxing 民族性.¹⁵

Ustálenost

Jako každá jiná část jazyka i frazémy typu chengyu se v průběhu času vyvíjely. Z toho důvodu, když budeme hovořit o stabilitě, je nutné mít na paměti, že se jedná o stabilitu relativní. Lze ale říci, že v určitém historickém období byla stabilita konkrétních frazémů poměrně vysoká, i když se pak v průběhu času narušila.¹⁶ Profesor Ma Guofan dokonce tento rys považuje za natolik důležitý, že tvrdí:

„没有定型化就没有成语。” (Kdyby nebylo procesu stabilizace [patrného u konkrétního útvaru], pak by neexistovaly frazémy typu chengyu)¹⁷

Ustálenost nebo stabilita jsou pouze výsledkem procesu ustálení (pojem „定型化“ zmíněný v citátu). Dalo by se tedy soudit, že pro prohlášení frazému za frazém typu chengyu není nutná faktická stabilita frazému, ale zřetelný proces, který ke stabilitě vede. Tady samozřejmě vzniká problém, jak k

¹⁴ HARBSMEIER, Christoph. *Analytic Syntax of Modern Chinese*. (interní materiál Universitetet i Oslo), kapitola 12 „The Nature of Chengyu

¹⁵ 马国凡 (Ma Guofan). *成语(chengyu)*. 内蒙古人民出版社 (Neimenggu renmin chubanshe), 1978, str. 8

¹⁶ 马国凡 (Ma Guofan). *成语(chengyu)*. 内蒙古人民出版社 (Neimenggu renmin chubanshe), 1978, str. 8

¹⁷ tamtéž strana 9.

takovému posuzování vědecky přistoupit, jakým způsobem posuzovat, zda proces stabilizace je natolik silný, aby mohl sloužit jako důvod k posuzování útvaru za frazém typu chengyu. Profesor Ma Guofan rozděluje ustálenost podle dvou hlavních aspektů a bližším zkoumáním obou se pak snaží na tyto otázky odpovědět.

První aspekt je ustálenost významová. Jak již bylo řečeno, v přirozeném jazyce dochází v průběhu času k mnoha změnám, ať už jsou to změny fonologické, lexikální či syntaktické. Frazémy z tohoto trendu nejsou vyňaty, přesto u frazémů typu chengyu je nutné, aby si zachovali určitou významovou složku, mají-li být považovány za skutečné frazémy typu chengyu. U těch případů, kde se frazém po několik století až tisíciletí vůbec nezmění, není nutné tuto vlastnost dokazovat. Jsou ale případy, kdy došlo ke změně komponentů frazému, přesto však jev, který frazém popisoval, a situace, ve kterých byl a je frazém využíván, přílišných změn nedoznaly. Jako příklad může posloužit frazém typu chengyu „四通八达.” (si-tong-ba-da; čtyři - pronikat - osm - dosáhnout; do všech stran) Toto je současná forma frazému, který je znám už ze Zápisků historika ve formě „四通五达.” (si-tong-wu-da; čtyři - pronikat - pět - dosáhnout)¹⁸ Srovnáním vícero textů, ve kterých se frazém s podobným významem a formou vyskytuje, lze zjistit, že původně bylo znění frazému více nestálé a postupem času se ustálila pouze jedna forma, a to ta současná „四通八达.” V tomto případě je zřetelná jak samotný proces stabilizace (i když pouze stabilizace struktury), tak i faktická ustálenost (zde už jak strukturní, tak i významová). Slovník moderní čínštiny uvádí už pouze současnou verzi oproti slovníku 汉语成语词典¹⁹, který

¹⁸ 史記(Shiji) - 列傳(Liezhuan) - 酈生陸賈列傳(Lisheng lugu liezhuan) (oddíl 3.): „夫陳留, 天下之衝, 四通五達。”

¹⁹ 四川出版集团(Sichuan chuban jituan). 汉语成语词典(Hanyu chengyu Cidian). 四川辞书出版社(Sichuan cishu chubanshe), 2008.

sice zná pouze heslo „四通八达“, ale pod ním je druhá forma „四通五达“ zmíněná jako varianta téhož.

Druhý aspekt je ustálenost struktury. Strukturou se myslí jak výběr komponentů, jejich počet, tak i jejich pořadí. S ustáleností struktury souvisí čtyři kategorie hodnocení. Pokud frazém vyhovuje pravidlům kategorie, je to pro něj jeden z předpokladů, aby byl považován za frazém typu chengyu.

Kategorie:

1. Nezaměnitelnost komponentů synonymy a komponenty podobného významu
2. Neměnnost počtu komponentů
3. Neměnnost slovosledu
4. Volnost struktury a modelovost

Ad 1. O nezaměnitelnosti komponentů synonymy resp. komponenty podobného významu hovoří profesor Čermák v obecné definici frazému a idiomu, když říká, že se jedná o takové ustálené a nemodelové syntagma prvků, kdy jeden je z hlediska druhého členem extrémně omezeného paradigmatu (srov. Obecná část - terminologie). Opět se zde projevuje organický charakter živého jazyka, který se neustále vyvíjí. Stejně jako u dalších otázek nelze ani na tuto dát jednoznačnou odpověď, nelze ani stanovit přesnou hranici mezi tím, co je a co již není frazém typu chengyu. Spíše je nutné operovat na škále, kde lze srovnáním s ostatními frazémy umístit konkrétní frazém blíže, či dále od ideálního frazému typu chengyu, který ovšem existuje pouze jako myšlený konstrukt na jedné straně této škály, zatímco na druhé straně této škály je už nefrazeologický útvar. Na škále pak můžeme pracovat i s frazémy, které sice kvůli ostatním vlastnostem řadíme k frazémům typu chengyu, ale kvůli malé odchylce nebo

zvláštnosti bychom je museli vyřadit. Ze stejného důvodu obecná frazeologie nepovažuje monokolokabilitu za schopnost vstupovat do kolokace pouze s jedním dalším prvkem, ale s velice omezenou skupinou prvků. Profesor Čermák stanovuje rozsah na 2-7 prvků²⁰, ale bezpochyby se jedná pouze o orientační rozsah. Určitě by nebylo za nefrazeologické považováno syntagma prvků, z nichž jeden by vůči druhému byl členem paradigmatu o 8, 10, či podobném množství členů. Za příklad frazému, který je blíže ideálnímu modelu nám může posloužit frazém „唇亡齿寒“ (chun-wang-chi-han; rty - ztratit - řezáky - studit; kdybychom ztratily rty, studily by nás zuby, ve významu „sdílet osud“), ve kterém není možné zaměnit znak „齿“ (chi; s významem: řezáky, přední zuby) za znak „牙“ (ya; s významem: stoličky), i když se jedná o sémanticky blízké morfémy, resp. slova. Za příklad frazému, který je od ideálního modelu vzdálenější, nám může posloužit frazém, kterým jsme dokládali předchozí tvrzení o ustálenosti významu. Z předchozího víme, že jak varianta „四通八达“, tak varianta „四通五达“ jsou obě možné. O důvodu, proč jsou možné zrovna tyto dvě varianty nemá smysl spekulovat, ačkoliv by se několik hypotéz nabízelo. Bohužel nelze prostředky frazeologie (alespoň současnými) tuto složku frazémů a idiomů vědecky uchopit. Na druhou stranu je nutné zmínit, že jiné varianty, ač podobné, kdy by také byla zaměněna jedna číslovka za druhou, možné nejsou. Ani slovník, ani čínský jazyk v použití varianty jako *四通六达 (si-tong-liu-da; čtyři - pronikat - šest - dosáhnout), *五通八达 (wu-tong-ba-da; pět - pronikat - osm - dosáhnout) ani *五通六达 (wu-tong-liu-da; pět - pronikat - šest - dosáhnout) nezná.

Ad 2. U mluvčích čínštiny, kteří nemají patřičné odborné znalosti, převládá názor, že frazém typu chengyu je

²⁰ ČERMÁK, František. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. Univerzita Karlova, Karolinum, 2007, str. 29

čtyřslabičný idiomatický útvar, zpravidla odkazující na starověký příběh. Počet znaků, resp. slabik považují za hlavní kritérium. Je to přirozené, neboť tato charakteristika je na celém jevu zvenčí nejvíce patrná. Jedná se o statisticky podpořený omyl, protože převážná většina frazémů typu chengyu se opravdu skládá ze čtyřech slabik. Existují ale i tříslabičné, pětislabičné nebo dokonce osmislabičné frazémy. Faktický vztah mezi některou z částí vývoje těchto frazémů a počtem slabik není prokázán. Jedno z vysvětlení, proč je frazém typu chengyu nejčastěji čtyřslabičný a proč v čínštině pozorujeme obecnou tendenci ke čtyřslabičnému řečovému rytmu, by mohlo stavět na analogii se čtyřdobým taktem v hudbě. Od klasické přes moderní až po postmoderní žánry lze sledovat, že čtyřdobý takt je nejproduktivnější. Tento vztah rytmu s formou frazému typu chengyu podporuje i fakt, že lze vysledovat určitou pravidelnost mezi lomenými a rovnými tóny znaků, ze kterých se čtyřslabičné frazémy sestávají.²¹ Nehledě na to, kolik má základní frazém slabik, faktem zůstává, že tento počet je volně dále neměnný. Uživatel frazému do něj nemůže vložit například gramatické slovo, libovolné synsématikum, i kdyby toto nenarušilo stavbu a význam syntaktické konstrukce uvnitř frazému. Význam frazému není sumou významů svých komponentů, nelze tudíž hovořit o změně či zachování smyslu frazému, když jsou komponenty bez změny vnitřních vztahů přidávány. Pro příklad můžeme uvést frazém „狼狈为奸” (lang-bei-wei-jian), který je teoreticky možné rozložit na komponenty vlk - tvor vlkovi podobný - dělat/konat - neplecha, z nichž by bylo možné sestavit konstrukci *Vlci s tvory jim podobnými dělají neplechu. Do takového frazému nelze vložit gramatická slova jako „与” (yu; [souřadící spojka]) a „具” (ju; dohromady), i přesto, že by význam konstrukce neměnila - *狼与狈具为奸, resp. *Vlci a tvorové jim podobní dohromady dělají neplechu. Stejně

²¹ 马国凡 (Ma Guofan). 成语(chengyu). 内蒙古人民出版社 (Neimenggu renmin chubanshe), 1978, str. 52-53

důkazy lze použít i pro opačný proces změn - ubírání slabik. Nelze ovšem vyloučit, stejně jako v případě nemožnosti záměny komponentů za komponenty synonymické, že se vyskytne více ustálených variant jednoho a téhož frazému, které se budou lišit počtem slabik. Opět platí, že počet těchto variant ale bude velice nízký a že jejich výskyt rozhodně nezakládá pravidlo, jakým způsobem by měly vznikat podobné varianty jiných frazémů.

Ad 3. Stejně jako je složité stanovit přesnou hranici mezi frazémem typu chengyu a ostatními útvary, které ho připomínají, stejně tak složité je i stanovit v čínštině hranici mezi slovem a kolokací, resp. mezi kolokací a větou. Všechny tyto problémy plynou z polysyntetického charakteru čínštiny. U frazémů typu chengyu ale můžeme předpokládat, že se pohybujeme někde na rozmezí kolokace a věty. Vezmeme-li k tomu v potaz, že polysyntetické jazyky tvoří i nižší strukturní jazykové jednotky podle syntaktických pravidel propozičních struktur, vyplyne nám, že slovosled uvnitř frazému typu chengyu by se měl podobat slovosledu ve větě pravidelného jazyka. Nesmíme ale zapomenout na rozdíl mezi větným rozbořem, který je použitelný například v češtině, a jeho čínskou obdobou. Komponenty ve frazémech typu chengyu můžou proto kopírovat konstrukci 主谓 (zhu-wei; podmět - přísudek) jako například „愚公移山“ (yu-gong-yi-shan; bláznivý - stařík - posunovat - hora); můžou kopírovat konstrukci 动宾 (dong-bing; přísudkové sloveso - předmět) jako například „重见天日“ (chong-jian-tian-ri; opět - uvidět - nebe - slunce); nebo můžou kopírovat konstrukci 并列 (bing-lie; konstrukce souřadných členů). Výčet konstrukcí není taxativní, uvedené konstrukce mají sloužit jen jako příklady možných a existence frazémů, které kopírují jiné konstrukce, není vyloučena. Ačkoliv mohou na sebe brát frazémy typu chengyu podoby konstrukcí pravidelného jazyka, přesto se jako

pravidelný jazyk nechovají. Ustálenost frazeologických jednotek se projevuje také v tom, že operace, které lze provádět s komponenty pravidelného jazyka, nelze provádět s odpovídajícími komponenty frazeologických útvarů s odpovídajícími konstrukcemi. Transformace, jejímž výsledkem je konstrukce s tématickým podmětem není na frazémy aplikovatelná. Již zmíněný příklad „愚公移山“ nelze přetvořit do formy *山愚公移之 (shan-yu-gong-yi-zhi; hora - bláznivý - stařík - posunovat - [zástupné slovo na místě antepřonovaného členu, marker závislé konstrukce]), i když by to pravidla syntaxe dovolovala.²² Neměnnost slovosledu ale znamená pouze to, že existuje-li určitá varianta frazému, nelze slovosled tohoto změnit, byť by byla zachována pravidla pravidelného jazyka a původní smysl frazému.²³ Neznačí to, že by se nemohl objevit frazém, který by nenapodobitelnou transformací (jako třeba antepozicí) neobsahoval již v původní variantě. Některé frazémy typu chengyu se vyskytují ve více variantách s různým slovosledem. Jak už bylo řečeno změny nejsou volní, vycházejí spíše z logiky struktury některých frazémů. Zejména se různé varianty vyskytují ve skupině, která napodobuje konstrukci 并列. Tato slovní spojení by bylo možné přirovnat k binominálům. Podle profesora Čermáka je binominál „především kolokační frazém či idiom, který je složený ze sledu dvou komponentů téhož slovního druhu, někdy identické formy, má obvykle nominální povahu... svou povahou se opírá o koordinaci či juxta pozici a má obvykle neměnný slovosled.“²⁴ Příkladem takového binominálu může být v češtině třeba „chléb a hry“, „mladý a neklidný“ nebo „zuby nehty“. Na rozdíl od definice profesora Čermáka ovšem čínské frazémy napodobující konstrukci 并列 mohou být

²² V původním frazému je sloveso „posunovat“ ve smyslu „snažit se posunovat“, tento smysl by se v transformované podobě změnil na obyčejný význam „posunovat“.

²³ Poznámka o původním smyslu se zdá být téměř bezpředmětná. Již jsme zmínili, že význam frazému není sumou významů svých komponentů a změna jejich pořadí tento fakt nemění.

²⁴ ČERMÁK, František. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. Univerzita Karlova, Karolinum, 2007, str. 51

nezávislé na slovosledu. Ze všech frazémů typu chengyu, jejichž slovosled lze měnit, přibližně 80% patří k této skupině.²⁵ Zpravidla v rámci čtyřslabičného frazému rozpoznáváme dvě dvouslabičné složky, které lze libovolně zaměnit.

Srov.:

- 异曲同工 - 同工异曲

(yi-qu-tong-gong; rozdílný - úhel pohledu - shodný - práce; Rozdílné přístupy, stejné výsledky, resp. stejné výsledky, rozdílné přístupy)

- 同仇敌忾 - 敌忾同仇

(tong-chou-di-kai; společný - nepřítel - nepřítel - nenávisť; Mít společného nepřítele)

- 千头万绪 - 万绪千头

(qian-tou-wan-xu; tisíc - hlava - deset tisíc - záležitost; mnoho různorodých nejednotných věcí)

Někdy ale logika nedovoluje, aby byly komponenty prohozeny. V češtině existující frazém „mladí ležáci, staří žebráci“ je toho dokladem. Pokud existuje nějaký vztah návaznosti mezi dvěma komponenty, ať už časový, prostorový nebo logický, záměna možná není. Toto pravidlo platí i v případě frazémů typu chengyu.

Srov.:

- z 有始有终 (you-shi-you-zhong; existovat - začátek - existovat - konec; když něco začne, tak to i skončí.) nemůže vzniknout * 有终有始 (Když něco skončí, tak to i začne.)
- z 百战百胜 (bai-zhan-bai-sheng; sto - válka - sto - vítězství; Vždy, když někdo soupeří, tak zvítězí) nemůže vzniknout * 百胜百战 (Vždy, když někdo zvítězí, tak soupeří.)

²⁵ 马国凡 (Ma Guofan). 成语 (chengyu). 内蒙古人民出版社 (Neimenggu renmin chubanshe), 1978, str. 13

- z 自作自受 (zi-zuo-zi-shou; sám - dělat - sám - obdržet; Co si neuděláš, to nemáš) nemůže vzniknout *自受自作 (Co nemáš, to si neuděláš)

Některé frazémy, u nichž lze měnit slovosled, nenapodobují konstrukci 并列, je to ale spíše okrajová záležitost. Profesor Ma Guofan ve své monografii, když popisuje tento jev, zmiňuje i útvary, které kromě změny slovosledu mění i některý komponent. Domnívám se, že by měly být tyto frazémy považovány za rozdílné entity, ačkoliv třeba se stejným původem. Těžko by se obhajovaly i tak už dost zpochybňované definice frazému typu chengyu, kdybychom se museli vypořádat ještě s takovým nesouladem.

Ad 4. Kategorie volnosti struktury a modelovosti není ani tak kritérium pro to, abychom prohlásili útvar za frazém typu chengyu, či nikoliv. Spíše je to další doklad rozrůzněné povahy těchto frazémů, který je třeba popsat, pokud se snažíme obsáhnout celé spektrum útvarů, které k frazémům typu chengyu řadíme. Z některých útvarů vznikají schémata, podle kterých se potom tvoří další útvary, které se použitím schématu nepřímo odkazují na původní frazém. Nejčastěji se tak děje u útvarů, které obsahují několik synsémantik, která dají vzniknout logickému vztahu. Tento logický vztah je pak aplikován na různé skupiny autosématik, mezi nimiž jsou vazby podobné jako v původním frazému. Například dvě varianty frazému „先斩后奏“ (xian-zhan-hou-zou; dříve - sekat - potom - podat hlášení; Nejdříve jednat pak podat hlášení) a „先行后闻“ (xian-xing-hou-wen; dřívě - jednat - potom - učinit veřejným; Nejdříve jednat potom ohlásit) dají vzniknout podle Ma Guofana schématu „先 x 后 x“ (xian-x-hou-x; nejdříve něco potom něco).²⁶ Otázkou zůstává, jestli jsou nově vzniklé útvary dodržující toto

²⁶ 马国凡 (Ma Guofan). 成语 (chengyu). 内蒙古人民出版社 (Neimenggu renmin chubanshe), 1978, str.18

schéma stále ještě frazémy typu chengyu, či nikoliv. Ma Guofan o nich hovoří jako o nových chengyu „... 而成为新成语“ (a vzniknou nová chengyu), já se ale domnívám, že kromě toho, že nepatří mezi frazémy typu chengyu, nepatří ani mezi žádné jiné frazémy, které čínská lingvistika rozeznává. Aniž budeme brát v potaz definici frazému a idiomu profesora Čermáka, o jejíž aplikovatelnosti na čínské frazémy lze pochybovat, nesmíme zapomenout na základní princip frazeologie, a totiž že se ustanovila jako věda zkoumající útvary, které stojí v opozici proti pravidelnému jazyku; útvary, které nelze generovat ad hoc. Proti tomuto principu by výše zmíněná schopnost tvořit se podle schématu stála v přímém rozporu. Konsekvantně pak vzniká další obtíž, totiž jak rozlišit původní frazémy typu chengyu, které daly vzniknout určitému schématu, od útvarů, které jsou podle tohoto schématu vytvořeny. Proto jsou frazémy, které potenciálně mají schopnost tvořit schémata, umístěny na škále dále od ideálního frazému typu chengyu.

Habituální charakter

S problematikou ustálenosti frazému je úzce svázaná i otázka použití. Vlastně se jedná o zkoumání téhož, ale z jiného úhlu. Zatímco dříve jsme sledovali jeden význam a porovnávali jsme jeho možné a nemožné varianty a kombinace komponentů, které se v průběhu času vyskytly, nyní se zaměříme jen na jednu variantu. Aby mohl být útvar považován za frazém typu chengyu, musí být často používán podle dvou hledisek: podle hlediska času a hlediska prostoru.²⁷ Hledisko času je přirozené a snadno představitelné. Útvar se musí vyskytovat v různých obdobích (čím častěji, tím lépe), u různých autorů a musí si zachovávat stejnou funkci.²⁸ Pak může být označen za frazém, který splňuje časové hledisko, a stane se adeptem pro

²⁷ 马国凡 (Ma Guofan). *成语(chengyu)*. 内蒙古人民出版社 (Neimenggu renmin chubanshe), 1978, str. 24-25

²⁸ Totožné útvary, které se používají v jiných situacích a označují jiné skutečnosti nejsou dokladem zvykového použití.

označení frazém typu chengyu. Příkladem může být frazém „华而不实”(hua-er-bu-shi; úžasný - [spojka] - [záporka] - reálný; efektní). Najdeme ho jak v Zuozhuanu:

《左传 — 文公五年》：且华而不实，怨之所聚也。

(Qie hua-er-bu-shi, yuan zhi suo ju ye; Navíc je-li to efektní, nenávist bude nahromaděna.)

Najdeme ho i ve spisku mistra Hanfeie:

《韩非子 — 难言篇》：言顺比滑泽，洋洋纒纒然则见以为华而不实。

(Yan shun bi huaze, yangyang lilil ran ze jian yi wei hua-er-bu-shi; Jestliže jsou veřejné projevy hladké, příměry přiléhavé, libozvučné a hojné, pak jsou nazírány jako efektní.)

A bezpochyby bude k nalezení v mnoha dalších textech.

Hledisko prostoru je mnohem hůře představitelné. Podle něj se zkoumá, v jakých dialektech a v jakých žánrech se ten který útvar vyskytuje, což je v otázce dialektů velmi náročné. Dr. David Sehnal ve svém článku „Čínský jazyk nebo čínské jazyky?“²⁹ poukazuje mimo jiné i na lexikální rozdíly různých dialektů čínštiny, ale dodává, že v písemném projevu jsou uživatelé čínštiny sjednocováni stylem baihua, a to jak po lexikální, tak i mluvnické stránce. Profesor Ma Guofan tvrdí, že další kritérium frazému typu chengyu je jeho rozšířenost napříč dialekty.³⁰ Frazémy typu chengyu se ale mnohem více užívají v psaném jazyce než v mluveném projevu. Jak tedy mohou být rozšířeny napříč dialekty, jestliže příslušníky dialektických skupin sjednocuje i lexikálně psaný projev založený na stylu baihua? Nástin odpovědi lze nalézt ve zmíněném článku dr. Sehnala, který připomíná, že „baihua ovlivňuje skrze čínské znaky slovní zásobu i gramatiku

²⁹ SEHNAL, David. *Čínský jazyk nebo čínské jazyky* [online]. Publikováno 8.9.2006, [cit.2010-05-20]. Dostupné z: <<http://www.blisty.cz/art/30211.html>>.

³⁰ 马国凡 (Ma Guofan). *成语(chengyu)*. 内蒙古人民出版社 (Neimenggu renmin chubanshe), 1978, str. 25

jednotlivých dialektů a stává se jejich organickou součástí, jednou ze stylistických vrstev." Podobnou funkci měl v dřívějších dobách styl wenyan, který, jak už víme, je pro strukturu frazémů typu chengyu přirozený. Je tedy možné, že skrze styl wenyan, skrze psaný projev se již dříve rozšířily frazémy mezi jednotlivé dialekty. Potvrdit tuto hypotézu ale nebude jednoduché a dokazování přesahuje rámec této práce. Bylo by nutné využít čínského korpusu, a ani pak by nebyla možnost důkazu jistá, neboť, jak dr. Sehnal ve svém článku zmiňuje, dialekty se realizují převážně na úrovni mluveného jazyka, a ten není do korpusu zahrnut.

S otázkou rozsahu použití je spojen i již zmíněný problém nových chengyu, o kterém jsme hovořili v předcházející podkapitole. Zkoumali jsme, jestli útvary vytvořené podle schématu derivovaného z původního frazému typu chengyu jsou také frazémy. O funkci zkoumaných frazémů budeme ještě hovořit, ale teď si můžeme alespoň říct, že jedna z nejproduktivnějších je funkce hodnotící. To ale samozřejmě uživatele frazému vybízí k tomu, aby změnil některý z komponentů, když chce zvýšit expresivitu sdělení. V češtině si můžeme představit případ, kdy místo frazému „padají trakaře“, při popisu deštivého počasí, použijeme výraz *padají buldozery, *padají traktory nebo*padají kombajny. Ačkoliv se jedná o nestandardní útvary, jejich význam je pro mluvčího češtiny srozumitelný, pokud zná původní frazém a významy zaměňovaných komponentů. Zmíněné útvary se ale pohybují na hranici pravidelného jazyka a jazyka frazeologického, a to nejen proto, že jsou generované podle schématu, ale i proto, že jejich životnost je jen dočasná. Podobné záměny komponentů můžeme čekat i od uživatelů čínských frazémů. Příkladem může být frazém „首当其冲“ (shou-dang-qi-chong; hlavní - mít [modální sloveso] - [zájmeno] - prudce se přes něco přehnat; vedoucí osoby čelí náporu) použitý například v Mao Ce-tungově 新民主主义论 (xinminzhu zhuyi lun; Teorie nové demokracie): „特别是文化人和青年学生, 感觉锐敏, 首当

其冲。"(Tebie shi wenhuaren he qingnian xuesheng, ganjue ruimin, shou-dang-qi-chong; Výjmeční jsou učenci a mladí studenti, kteří se cítí citlivými, vůdčí osoby čelí náporu) Změny doznal v práci čínského spisovatele 20. století Lu Xuna, který ho ve své „准风月谈 - 冲“(zhun fengyue tan - chong) použil ve variantě „身当其冲“(shen-dang-qi-chong; člověk - mít [modální sloveso] - [zájmeno] - prudce se přes něco přehnat; Všichni budou čelit náporu). Stejně jako v případě útvarů, které jsou založeny na schématu z původního frazému typu chengyu, i zde nám vznikají nové chengyu. Na základě čeho ale rozlišit dočasné útvary od nově vzniklých frazémů? Profesor Ma Guofan navrhuje tři podmínky, podle kterých v takových sporech rozhodovat.³¹

1. Útvar musí popisovat novou skutečnost.
2. Útvar musí splňovat všechny ostatní podmínky pro to, aby mohl být nazván frazémem typu chengyu, vyjma zvykového použití.
3. Útvar musí projít testem praktičnosti v jazyce.

Poslední z těchto podmínek je ale velice vágní a profesor Ma Guofan ji dále nerozvádí. Test praktičnosti v jazyce se dá chápat jako test, jestli uživatelé jazyka svým neužíváním určitého útvaru tento ze slovní zásoby nevyloučí. Zjištění z takového testu je ale vázáno na relativně dlouhé časové období, tudíž rozhodně nelze rozhodovat po prvním použití útvaru.

Historicita

Jak ustálenost, tak zvykové použití jsou vlastnosti frazému, které se nevyvinou přes noc. Jejich vývoj je dlouhodobá záležitost, a tudíž každý frazém typu chengyu má

³¹ 马国凡 (Ma Guofan). 成语(chengyu). 内蒙古人民出版社 (Neimenggu renmin chubanshe), 1978, str. 28

svoji vlastní delší či kratší historii. Profesor Ma Guofan z toho důvodu hovoří o historicitě frazémů typu chengyu jako o jedné ze čtyř základních vlastností. Historicita se podle něj realizuje na dvou úrovních.

První z nich je úroveň zpřítomňovaných reálií, které nejsou aktuální pro mluvčího. Takové případy můžeme najít i v češtině. Třeba takové slovo „pecivál“ dnes jistě nepopisuje pouze jedince, který se „válí na peci“. Projevuje se tu charakter frazémů jako zakonzervovaných jednotek, které v jazyce nejsou děleny na své komponenty. Dělení na komponenty slouží pouze účelům analýzy. Ne vždycky se ale jedná pouze o reálie, které jsou od uživatele frazému vzdáleny časově. V Číně žije mnoho různých etnik. Každé etnikum má množství vlastních tradic, které ovlivňovaly a ovlivňují i lexikální složku jimi užívaného jazyka. Podle své síly může tradice napomoci vzniku frazému. Frazém po svém rozšíření může být použitý mluvčím, který nemá s etnikem původu frazému nic společného, tudíž ačkoliv jsou reálie časově stále aktuální, pro život mluvčího aktuální nejsou. Možná proto není termín historicita úplně na místě, avšak přihlédneme-li k původnímu termínu 历史性, nenapadá nás vhodnější překlad.

Druhá úroveň realizace historicity je samotná struktura frazému. Už dříve jsme nastínili, že frazémy typu chengyu vycházejí z klasické, literární podoby čínštiny, z tzv. stylu wenyan. Vliv, který na frazémy typu chengyu tento styl měl, můžeme rozdělit do tří složek.

1. Zachování slov klasické čínštiny
2. Jednoslabičná slova
3. Syntax

Ad 1. Tato část se týká pouze frazémů, jejichž vznik se odehrál v před-moderním období, kdy se slovní zásoba lišila od

té současné. Je to opět projev toho, že frazémy zachovávají svůj vzhled neměnný, protože se používají jako hotové jednotky a komponenty nepodléhají změnám jazyka v čase. Samozřejmě ale existují i útvary, jejichž komponenty patrně nesou svůj moderní význam. Profesor Harbsmeier, když zkoumal povahu frazémů typu chengyu, uváděl příklady takových chengyu.³² To jsou ale útvary, které pravděpodobně vznikly v dobách moderních.

Ad 2. Zatímco moderní čínská slova jsou z větší části dvouslabičná, jejich ekvivalenty v klasické čínštině byly původně jednoslabičné. Pokud přihlídneme ke zdroji frazémů, není tedy překvapivé, že jejich komponenty jsou často jednoslabičná slova. Zároveň ale musíme zmínit, že zkracování víceslabičných slov ve složeninách je pro pravidelný čínský jazyk naprosto přirozené. Srovnejme např. 捷克 (jieke) ve významu český³³ a 捷语 (jieyu) ve významu čeština. Frazémy typu chengyu v jazyce fungují na úrovni kolokací nebo složenin. Je proto možné, že jednoslabičná slova jsou jevem způsobeným jak přejímáním z klasické čínštiny, tak i výsledkem použití standardního nástroje, který se používá i v oblasti pravidelného jazyka.

Ad 3. Zatímco první dva vlivy nemusí být přítomné v každém jednom frazému typu chengyu, poslední vliv - syntax - je podle profesora Harbsmeiera jeden z poznávacích znaků těchto frazémů. Někdy by se mohlo zdát, že ani tato podmínka neplatí, ale to je způsobeno tím, že v některých případech se syntax klasické čínštiny překrývá s moderním stylem baihua.

³² HARBSMEIER, Christoph. *Analytic Syntax of Modern Chinese*. (interní materiál Universitetet i Oslo), kapitola 12 „The Nature of Chengyu“

³³ Slovo 捷克 má více významů. Ty ale nejsou pro příklad důležité.

Národní charakter

Poslední vlastnost frazémů typu chengyu podle definice profesora Ma Guofana je dle mého soudu značně kontroverzní, a to hned z několika důvodů. Ma Guofan totiž přistupuje k frazémům typu chengyu jako k obecnému frazeologickému jevu, který se vyskytuje i v jiných jazycích, doslova říká: „汉语成语和其他民族语言的成语, 有许多是相似的。” (Čínská chengyu a chengyu v ostatních jazycích mají mnoho společného.)³⁴ To, co odlišuje frazémy typu chengyu v různých jazycích, je podle něj právě tak zvaná etnicita, do které ale zahrnuje spoustu prvků, které už jsou zahrnuty v jiných částech jeho popisu povahy tohoto frazému. Zejména staví na odlišnosti v reáliích. Je zajímavé, že ve vztahu k ostatním jazykům považuje Ma Guofan soubor tradic a reálií, ze kterých frazémy vznikají, za homogenní, kdežto v části o historicitě rozlišuje mezi různými etniky, které na území Čínské lidové republiky žijí. Dále pak do etnicity zahrnuje výběr lexémů, užití stylu wenyan atp.

Z výše uvedeného zevrubného popisu povahy frazému typu chengyu je ale patrné, že se jedná o ryze čínskou záležitost, která je nepřenositelná, tudíž spekulovat o chengyu v jiných jazycích lze pouze za předpokladu, že používáme termín v jeho širším smyslu.³⁵ Předdeslali jsme ale, že tím se tato práce zabývat nebude.

Historie a vývoj

³⁴ 马国凡 (Ma Guofan). *成语(chengyu)*. 内蒙古人民出版社 (Neimenggu renmin chubanshe), 1978, str. 39

³⁵ Výjimkou mohou být jazyky, které v určité době svého vývoje byly ovlivňovány čínštinou. Mám zde na mysli zejména japonštinu, kde je existence frazémů typu chengyu prokázána. Dodnes používá japonština čínské znaky (ačkoliv ne výhradně). Výše jsme si ukázali, že frazémy typu chengyu se projevují zejména v psané formě jazyka. Když si tedy japonština osvojovala čínské znaky, pravděpodobně si přitom osvojila i vyšší lexikální jednotky, kterými frazémy typu chengyu jsou. Jestli se tyto frazémy vyskytují také v další jazycích, které si zapůjčovali ke svému zápisu čínské znaky, jako je korejština a vietnamština, nemám potvrzené z pramenů, ale dá se to předpokládat.

Historie frazémů typu chengyu je úzce spjatá s klasickým obdobím čínského písemnictví. První frazémy tohoto typu jsou doloženy už v klasických dílech učenců starověku. O dřívějším použití zmínky v sekundární literatuře nejsou k nalezení, samotné zkoumání primárních pramenů z této doby je otázkou jiného výzkumu a do této práce zařazeno nebude.

Převládající názor mezi laiky přisuzuje původ frazémů typu chengyu promluvám učenců, lidově tradovaným příběhům a mravoučným přirovnáním. I když ve skutečnosti není zdroj těchto frazémů tak jednoznačný, tento názor by nevznikl, kdyby nebyl založen na pravdě. Pravdou totiž je, že k velkému množství frazémů opravdu existuje širší rámec z klasického období. Dokonce existují celé knihy, které shrnují nejfrekventovanější frazémy typu chengyu a texty jejich původu (často převyprávěné v moderní čínštině). Množství takto vzniklých frazémů má quasi-propoziční charakter: z celého textu je vybrán jeden nebo více dějů, které jsou zkráceně popsány subjektem a predikátem, popř. objektem. Příkladem takového frazému může být „愚公移山“, což můžeme rozložit na hloupý muž - posunout - hora. K tomuto frazému se váže příběh o tom, jak jeden starý muž žijící v horách se jednoho dne jal hory přenášet, aby mu nebránily. Svými sousedy byl považován za hloupého, ale na jejich posměšky odpovídal, že když nedokončí práci sám, budou pokračovat jeho synové a synové jeho synů.

Na podobném principu vzniklo množství dalších frazémů typu chengyu. Vzhledem k době vzniku, zdroji a době ustálení je pochopitelné, proč jsou frazémy typu chengyu založené na stylu wenyan, jak bylo zmiňováno dříve.

Existence zdrojového příběhu ale není pro tento typ frazému nutným předpokladem. V průběhu dalšího vývoje čínského jazyka buďto na základě již existujících frazémů typu chengyu,

nebo na základě jiných ustálených spojení³⁶ vznikla určitá schémata, která posloužila vývoji nových frazémů bez zdrojového příběhu. Nově vzniklé frazémy v následujícím čase splnily všechny ostatní podmínky načrtnuté profesorem Ma Guofanem proto, aby mohly být považovány za frazémy typu chengyu. O jejich bližší charakteristice viz výše.

Důležitý bod ve vývoji frazémů typu chengyu představovala změna obecně používaného stylu psaní. Změna z wenyanu na baihua nemusela automaticky znamenat přechod frazémů, které jsou na stylu wenyan založeny, do slovní zásoby stylu moderního. Ale stalo se tak, a tím frazémy typu chengyu potvrdily a prohloubily svůj frazeologický charakter. Jak totiž doktor Sehnal říká: „V současné době je baihua přísně vzato jedinou užívanou formou písemné komunikace v Číně, aktivní znalost wenyanu je vzácností. (V ČLR dnes neexistuje ani jedno periodikum, které by bylo orientováno výhradně na wenyan).“³⁷ Znalost stylu wenyan napomáhá porozumění významu těchto frazémů, bez znalosti tohoto stylu je uživatel jazyka musí přijmout útvar jako jeden nedělitelný celek, který dohromady nese určitý význam (bez možnosti se k tomuto významu přiblížit porozuměním komponentů).

Funkce

Již jsme řekli, že co se týče vnitřní struktury a vzájemných vztahů komponentů frazému, připomínají frazémy typu chengyu slovní spojení na úrovni mezi kolokací a propozicí. Navenek ale vystupují jinak. Ve větách nebo jiných vyšších jazykových jednotkách se frazémy typu chengyu chovají převážně jako slova nebo složeniny slov. V následující části popíšeme jednotlivé složky funkce frazému typu chengyu. Přesto, že se

³⁶ Původ této skupiny frazémů typu chengyu je zatím nejasný a bude též vyžadovat výzkum za pomoci korpusu.

³⁷ SEHNAL, David. *Čínský jazyk nebo čínské jazyky* [online]. Publikováno 8.9.2006, [cit.2010-05-20]. Dostupné z: <<http://www.blisty.cz/art/30211.html>>.

funkce do velké míry překrývají s funkcemi slov a složenin v pravidelném jazyce, je nutné je popsat, neboť se zde vyskytuje množství specifik.

Nominativní funkce

Primární funkce každého slova nebo složeniny slov je funkce popisovat, pojmenovávat určité procesy, jevy, stavy, způsoby a jiné fenomény, se kterými lidská mysl pracuje. Přirozeně je tedy nominativní funkce i primární funkcí frazémů obecně, a tudíž i frazémů typu chengyu. V tomto ohledu čínské frazémy neodporují obecné frazeologii podle profesora Čermáka. Stejně jako jiné frazémy, i frazémy typu chengyu jsou velmi úsporné prostředky pojmenování a popisu. Zejména frazémy typu chengyu, u kterých je obecně známý zdrojový příběh, každým svým použitím tento příběh zpřítomňují. Použitím (průměrně) čtyř slabik pak odkazujeme na příběh, který může sestávat z několika desítek informací. Zároveň ale většina frazémů vyjadřuje subjektivní postoj mluvčího. Nehodí se proto pro precizní pojmenování odborných skutečností ve vědě nebo jiných disciplínách, ve kterých je nutné, aby ideje skryté za slovy byly pro všechny zúčastněné co nejpodobnější. Profesor Čermák funkci subjektivního hodnocení nazývá pragmatickou. O dalším dělení útvarů podle různých druhů pragmatické funkce viz výše v obecné části.

Syntaktická funkce

Jestliže frazémy typu chengyu fungují ve větách analogicky k lexikálním složeninám, pak mají i stejné syntaktické uplatnění. Opět musíme připomenout, že větný rozbor čínštiny se od větného rozboru jiných jazyků (jako je například čeština) odlišuje. Větné skladební prvky v čínštině rozlišujeme na 主语 (zhuyu; podmět), 谓语 (weiyu; přísudkové sloveso), 宾语 (bingyu;

předmět), 定语 (dingyu; přívlastek), 状语 (zhuangyu; příslovečné určení) a 补语 (buyu; komplement). Frazémy typu chengyu mohou stát na libovolné z těchto pozic, ale nedá se říct, že by každý jednotlivý frazém typu chengyu mohl zástávat kteroukoliv z těchto pozic. Podle jevu, který frazém popisuje, resp. podle použití frazému ve větě můžeme hovořit o proto-slovních druzích. Nelze je jednoduše roztrždit podle slovních druhů jako slova pravidelného jazyka, neboť se neustále pohybujeme v oblasti frazeologie, pro kterou jsou anomálie přirozené. Kvůli těmto anomáliím, které se mohou realizovat na několika úrovních, nemůžeme ztotožnit slovní druhy pravidelného jazyka s tím, co frazémy připomínají, nebo jak částečně fungují. Na příkladu češtiny už jsme se o tomto zmiňovali v obecné části, kde byly popsány frazémy s omezenou schopností flexe. U čínštiny jako u reflektivního jazyka bude omezenost frazémů spočívat v něčem jiném.

Mezi autosémantické slovní druhy, které čínština rozlišuje, patří: 名词 (mingci; podstatné jméno), 动词 (dongci; sloveso), 形容词 (xingrongci; přídavné jméno), 副词 (fuci; příslovce). Příklady frazémů typu chengyu, které se těmto slovním druhům (klasifikovaným podle sémantického principu jako věc / činnost / vlastnost / vlastnost činnosti nebo vlastnosti) blíží, ve velkém množství uvádí profesor Ma Guofan ve své monografii, my zde uvedeme pouze několik málo ilustračních.³⁸

- útvary, které připomínají 名词 — 空中楼阁 (kong-zhong-lou-ge; obloha - v - budova - pavilon; přibližně „nebeský zámek“ ze spojení „stavět nebeské zámky“), 识途老马 (shi-tu-lao-ma; vědět - cesta - starý - kůň; starý kůň, který ví kudy kam)
- útvary, které připomínají 动词 — 不可捉墨 (bu-ke-zhuo-mo; [záporka] - být možný - chytit - tuš; není možné chytit

³⁸ 马国凡 (Ma Guofan). 成语 (chengyu). 内蒙古人民出版社 (Neimenggu renmin chubanshe), 1978, str. 199

tuš, ve významu „je těžké něco splnit“), 精打细算 (jīng-dà-xì-suàn; jīng-xì znamená precizní, dà-suàn znamená plánovat; plánovat s rozvahou, precizně)

- útvary, které připomínají 形容词 – 飞扬跋扈 (fēi-yáng-bā-hù; letět – stoupat – bahu znamená být povýšený; Být povýšený)

O útvarech, které by připomínaly 副词, se profesor Ma Guofan nezmiňuje, ale ani je nevyklučuje. Co se týče příkladů, je možné si všimnout, že v každém je obsažený komponent, který je sám příslušný k tomu kterému slovnímu druhu. Ovšem pro již několikrát zmiňovaný vztah mezi komponenty frazému a celkem nelze z tohoto zjištění vyvozovat další závěry. Quasi-propoziční útvary zpravidla fungují jako vedlejší věty nebo věty holé.

Stylistická funkce

Poslední složka funkce popisuje v jakých žánrech a za jakých okolností se frazémy typu chengyu používají. Již jsme poukázali na to, že s těmito frazémy se můžeme setkat více v psaném projevu než v mluvené řeči. Koncentrace frazémů typu chengyu je tedy největší v literárních žánrech. Kdybychom chtěli frazémy, u kterých je známý zdrojový příběh, přirovnat k citátům slavných jako je třeba: „Veni, vidi, vici.“; „A přece se točí.“ nebo „Kostky jsou vrženy.“, dalo by se předpokládat, že užitím takových frazémů autor vyvolává dojem své erudovanosti. V čínštině tomu tak není. Frazémy typu chengyu se vyskytují napříč žánry, ve všech možných textech všech možných autorů a vůbec nejsou dokladem učenosti. S frazémy typu chengyu se tak můžeme setkat jak ve vysoké literatuře, v novinových článkách, tak i v korespondenci lidí

bez dosaženého vyššího vzdělání. Překážkou pro užití těchto frazémů není ani verš.³⁹

Forma, kterou na sebe frazémy berou, se také různí, ale nelze připsat určitou formu výhradně určitému žánru. Profesor Ma Guofan rozlišuje tyto formy: popisy, metafory, hyperboly, antiteze a paralely. Pro příklady jednotlivých forem odkazují na monografii profesora Ma Guofana, neboť je zbytečné celé odstavce z původního textu zde přepisovat.

Zvláštní formou, která dosáhla největšího úspěchu v druhé polovině dvacátého století, je heslo. Totalitní stát jak známo musí ovládat masy a masy se nejlépe ovládají silnou rétorikou. Pevná hesla a pokyny, kterých se masy drží a které sjednocují lid, jsou jedním z nejužitečnějších nástrojů v rukou totalitní vlády. Tato hesla musí mít určitou formu, aby splnili svůj účel na maximum, a frazémy typu chengyu jsou pro toto poslání optimální. Mohou být úderné a zvučné, jsou relativně krátké, tudíž je snadné si je zapamatovat a často je opakovat. Svoji historicitou a etnicitou vyvolávají v uživatelích pocit sounáležitosti. Není tedy překvapením, že za dob Kulturní revoluce byly pro hesla na plakátech a zástavách často vybírány frazémy typu chengyu, že projevy předsedy Maa, jeho provolání a pokyny pro národ oplývaly frazémy typu chengyu, a že v rámci sebekritiky usvědčení nosili na krku zavěšené cedule s nápisy ve formě frazémů typu chengyu.

³⁹ 马国凡 (Ma Guofan). *成语(chengyu)*. 内蒙古人民出版社 (Neimenggu renmin chubanshe), 1978, str. 26

Xiehouyu 歇后语

Po frazému typu chengyu je xiehouyu dalším velmi specifickým frazeologickým jevem, který se v současné čínštině objevuje. Stejně jako v případě chengyu, i termín xiehouyu označuje dva jevy. Smysl slova xiehouyu ale nelze rozdělit na širší a užší. Tento termín označuje dva jevy, které jsou na stejné úrovni. Oba jevy mají ale společnou vlastnost, lze je rozdělit na dvě části, přičemž druhá část má zůstat nedořečená (歇后语; nechat být - zadní část - lexikální jednotka).

První typ frazémů typu xiehouyu přímo vychází právě z frazémů typu chengyu. Odseknutím posledního znaku, resp. slova, z konkrétního frazému typu chengyu vznikne útvar, který se používá ve významu právě toho odseknutého znaku, resp. slova. Vzniklý útvar s chybějícím koncem se nazývá 正规的歇后语 (zhengguide xiehouyu; řádný - nechat být - zadní část - lexikální jednotka).

Druhý typ - frazému typu xiehouyu - se skládá ze dvou částí: první část (jinotaj) obsahující nejasné sdělení, které je v druhé části objasněno (rozuzlení).⁴⁰ Frazémy typu xiehouyu této kategorie je možné užít jak ve formě, kdy je řečena pouze první část, tak i v plné formě. Naproti tomu frazémy prvního typu je možné používat pouze ve formě useknutého frazému typu chengyu, v plné formě by totiž oba splývaly v jeden a frazém typu xiehouyu by ztratil svůj význam jako zástupce odseknutého znaku. Frazémy prvního typu jsou kromě funkce po všech stranách totožné se svými zdrojovými frazémy typu chengyu. Uplatnitelná zjištění je možné najít v části týkající se chengyu. Je však nutné zmínit, že ne všechny frazémy typu

⁴⁰ Termíny „jinotaj“ (иносказание) a „rozuzlení“ (раскрытие) používá pro dvě části frazému typu xiehouyu autor monografie „Китайские недоговорки - иносказания“, M. G. Prjadochin.

chengyu je možné takto transformovat do frazémů typu xiehouyu. Tuto schopnost mají pouze takové útvary, jejichž koncový komponent je takového charakteru, aby na něj mohlo být odkazováno, tj. zejména jmenná autosémantika. Příkladem frazému typu chengyu a k němu příslušného frazému typu xiehouyu může být „独占鳌头” (du zhan ao tou; samostatně - obsazovat - mytická obří želva - hlava; přibližný význam: zvítězit, být první) - „独占鳌” (du zhan ao; samostatně - obsazovat - mytický obří želva; použité ve významu: hlava). Funkce tohoto frazémy typu xiehouyu je určena funkcí slova, které frazém zastupuje, jako například ve větě: „姓何的, 你的 ‘独占鳌’ 的伤口好了没有?” (Xinghede, nide duzhanaode shanghou haole meiyou?; [vl.jméno] - tvůj - hlava - rána - zlepšit se - nebo ne; Xinghe, rána na tvou hlavě se zahojila?). Rozdílná je pochopitelně funkce stylistická, i když význam sdělení je stejný. V dalším textu bude ovšem řeč pouze o frazémech typu xiehouyu druhého typu.

Povaha frazémů typu xiehouyu

Formální hledisko

Slovníková definice frazému typu xiehouyu říká:

„由两个部分组成的一句话, 前一部分像谜面, 后一部分像谜底, 通常只说前一部分, 而本意在后一部分。” (Větný celek tvořený dvěma částmi, první část vykresluje hádanku, druhá část odpověď, obvykle bývá řečena pouze první část, ale hlavní smysl tkví v druhé části.)⁴¹

Když srovnáme tuto definici s definicí frazému typu chengyu ze stejného slovníku, narazíme na několik zásadních

⁴¹ 现代汉语词典 第5版 (Xiandai hanyu cidian di 5 ban). 商务印书馆 (Shangwu yishuguan) 北京 (Beijing), 2008. ISBN: 978-7-100-04385-4

odlišností. Podle slovníku mají frazémy typu xiehouyu větnou formu, kdežto u frazémů typu chengyu existuje i možnost realizace v pouhém slovním spojení. Druhý rozdíl je, že u frazémů typu xiehouyu není zmíněné dlouhé období, po které by měl být frazém používán. Jak jsme objasnili výše, tento rys je pro frazémy typu chengyu téměř nepostradatelný. Vzhledem k tomu, že význam útvaru není pouhou sumou významů komponentů, je zapotřebí, aby se útvar ustálil s jednotným významem. I u frazémů typu xiehouyu je tedy nutné, aby se po určité době s jednotným významem používaly. Poslední odlišnost se týká nároků na vnější formu. Zatímco frazémy typu chengyu jsou omezované jak počtem slabik, tak ustáleností komponentů (ustálené morfémy i ustálený slovosled), jediná vnější charakteristika frazémů typu xiehouyu podle slovníku je, že se musí skládat ze dvou částí, přičemž často je ve významu celého frazému použita pouze část první.

Slovníková definice je v tomto případě relativně výstižná. Frazémy typu xiehouyu mají opravdu mnohem volnější formu než frazémy typu chengyu. Prjadochin ve své monografii začíná popis těchto frazémů způsobem, jakým jsou vyslovovány, což samo o sobě značí, že další formální prvky nejspíš nejsou až tak charakteristické a nemohly by sloužit k odlišení frazémů typu xiehouyu od další frazeologických jevů, které čínština používá. Podle Prjadochina má být první část frazému vyslovena jako ukončená věta. Druhá část, v případě že bude řečena, má být vyslovena až po pauze a její intonace má kopírovat intonaci promluvy, do které je frazém zahrnut (tj. intonace otázky, rozkazu aj.). Další fakt, o kterém svědčí zařazení intonace frazému na první místo při popisu, je jeho častější forma použití. Na rozdíl od frazémů typu chengyu, frazémy typu xiehouyu jsou mnohem častěji k nalezení v mluvené řeči než v písemné formě. Když se ale vyskytnou v písemné formě, nejčastěji jsou části frazému odděleny pomlčkou (nikoliv spojovníkem), výjimečně pak čárkou, dvojtečkou nebo uvozovkami.

I když se o tom slovníková definice nezmiňuje, i frazémy typu xiehouyu jsou určitým způsobem ustálené, přestože ne v takové míře jako frazémy typu chengyu. Podle slovníku „中国歇后语大全”⁴² existuje k velkému množství frazémů typu xiehouyu několik variant, a to jak na straně první části, tak na straně části druhé. Srovnejme následující heslo ze slovníku:

„海底捞月 — 白忙活

(haidi lao yue — bai manghuo; mořské dno - vytáhnout - měsíc — marně - být zaneprázdněný; tahat měsíc z mořského dna — zbytečná námaha)

海底捞月 — 白忙一场

(dtto — baimang yichang; dtto — zbytečná práce - [počítací komplex])

海底捞针 — 白费功夫

(haidi lao zhen — bai fei gongfu; mořské dno - vytáhnout - jehla — marně - spotřebovat - snaha; tahat jehlu z mořského dna — zbytečná snaha)

海底捞针 — 白费劲

(dtto — bai fei jin; dtto — marně - spotřebovat - energie)

海底捞针 — 白忙活

海底捞针 — 枉费工

(dtto — wangfei gong; dtto — plýtvat - práce; Tahat jehlu z mořského dna — plýtvání prací)

海里捞月 — 白费力气

(hai li lao yue — bai fei liqi; moře - uvnitř - vytáhnout - měsíc — marně - spotřebovat - fyzická síla; Tahat měsíc z moře — zbytečná ztráta sil)

海底捞月 — 枉费心

⁴² 上海辞书出版社语文辞书编纂中心 (Shanghai cishu chubanshu yuwen cishu bianzuan zhongxin), editor: 温端政 (Wen Duanzheng). 中国歇后语大全 (Zhongguo xiehouyu daquan). 上海辞书出版社 (Shanghai cishu chubanshu), 2004.

(dtto — wangfei xin; dtto — plýtvat - mysl; taht měsíc z mořského dna -
- je zbytečné se tím zaobírat)

海底捞月 — 枉费心机

(dtto — wangfei xinji; dtto — plýtvat - uvažování; Tahat jehlu
z mořského dna — je zbytečné o tom uvažovat)

海底捞针 — 枉费心

海底捞针 — 枉费心机“

Je patrné, že o ustáleném slovním spojení v případě frazémů typu xiehouyu není možné mluvit. Na druhou stranu ale můžeme z příkladu vyčíst jiný druh ustálenosti, který je dle mého soudu klíčový pro to, abychom mohli tento druh útvarů řadit vůbec do frazeologie. Totiž ne všechny varianty druhé části lze kombinovat s jedinou variantou části první a naopak. Na straně rozuzlení je patrná mnohem větší variabilita, což je pochopitelné, budeme-li první část považovat za jakousi hádanku⁴³, na kterou druhá část odpovídá. Správných odpovědí na jedno znění hádanky bývá více, neboť každý mluvčí odpověď jinak formuluje. Zmíněné ustálené dvojice variant prvních a druhých částí vedou k hypotetickému závěru, že dvojice jako *海底捞月 — 白费劲 nebo *海底捞针 — 白忙一场 se v jazyce neobjeví. Tento závěr se ale může ukázat mylným, protože výběr dvojic ve slovníku může být (a pravděpodobně i bude) omezený. K prokázání hypotézy by bylo zapotřebí zkoumat použití frazémů typu xiehouyu v korpusu.⁴⁴

⁴³ Frazém typu xiehouyu odlišuje od hádanky zejména funkce v jazyce; i když má polypropoziční dialogový charakter, je užíván jedním uživatelem za účelem komunikace, přenosu informace od mluvčího k poslouchajícímu. Stejnou funkci mají slova v pravidelném jazyce i ostatní frazeologizmy. U hádanky se očekává interakce mezi mluvčím a posluchačem a zpravidla se nepřenáší žádná informace.

⁴⁴ Jak už ale bylo řečeno, frazémy typu xiehouyu jsou častěji používány v mluvené řeči. Informace v korpusu by tedy mohly být nereprezentativní a zkreslené.

Obsahové hledisko

Z čistě formálního hlediska je tedy frazém typu xiehouyu těžké odlišit od jiných frazeologických útvarů (s větnou strukturou). Z toho důvodu Prjadochin klasifikuje tyto frazémy podle vztahu mezi vnitřním kontextem frazému (mikrokosmos, který je tvořen izolovaným sdělením první a druhé části) a vnějším kontextem (který je tvořen sdělením celé promluvy, kde je frazém pouze jedna ze složek). Prvkem, který spojuje tyto dva druhy kontextu je druhý člen - rozuzlení. Podle Prjadochina obsahuje každý frazém typu xiehouyu jev, který nazývá „hra slov“.

„Игра слов является одной из существенных особенностей недоговорки.“ (Hra slov je jeden z podstatných rysů frazémů typu xiehouyu)⁴⁵

Podle druhu „hry slov“ rozděluje Prjadochin vztah mezi vnitřním a vnějším kontextem, a tudíž i samotné frazémy typu xiehouyu do tří kategorií: a) druhý člen frazému funguje ve vnitřním kontextu v přímém (doslovném) smyslu a ve vnějším kontextu ve smyslu přeneseném, nebo naopak; b) druhý člen funguje v jednom kontextu ve vlastním významu a v druhém kontextu funguje homonymum druhého členu, které má význam odlišný⁴⁶; a c) rozuzlení si zachovává význam v obou kontextech. Uvedme příklady jednotlivých kategorií:

a) „牛皮灯笼 — 不明。 “

⁴⁵ ПРЯДОХИН, Михаил Георгиевич. *Китайские недоговорки-иносказания*. Наука, 1977. (PRJADOCHIN, Michail Georgievič. *Kitajskie nedogovorki-inoskazanija*. Nauka, 1977), str. 41

⁴⁶ V psané formě se samozřejmě takový frazém zapisuje pouze jedním způsobem, zpravidla znaky, které nesou význam příslušící vnitřnímu kontextu. Znaky, kterými by se zapisovalo homonymum fungující v kontextu vnějším se neuvádějí.

(niu pi denglong — bu ming; hovězí dobytek - kůže - lampa — [záporka] - jasný; Lampa se stínidlem z hovězí kůže — nesvítí jasně, resp. „nebýt jasný, nechápat“ v přenesením smyslu)

b) „又买什么好吃的来了?“ „你呀, 裁缝掉了剪子 — 光剩尺了。“ „光剩吃了“

(You mai shenme haochide laile?; Cos zase koupil dobrého?) (Niya, caifeng diaole jianzi — guang sheng chi le; ty - krejčí -ztratit - nůžky — pouze - zbýt - krejčovské měřidlo - [marker ukončenosti děje]; Ty jsi jak krejčí, co ztratil nůžky - zbylo jen měřidlo) (homonymní výraz k druhé části frazému: guang sheng chi le; pouze - zbýt - jídlo - [marker ukončenosti děje]; Zbylo ti jen jídlo, resp. myslíš pouze na jídlo)

c) „聋子的耳朵 — 样子货。“

(longzide erduo — yangzihuo; patřící hluchému - uši — dobře vypadající, ale málo užitečný; Uši pro hluchého — jsou jen pro okrasu.)

Mohlo by se zdát, že třetí kategorie neobsahuje žádný druh „hry slov“, vždyť rozuzlení si zachovává stále stejný význam. Prjadochin z toho důvodu vysvětluje, v čem tkví „hra slov“ v poslední kategorii, slovy:

„Игра слов во втором члене недоговорки... создается за счет того, что речение, составляющее здесь второй член, употребляясь в потоке речи единожды... актуализуется дважды.“
(Hra slov v druhé části frazému typu xiehouyu... zde vzniká v důsledku toho, že výraz tvořící zde druhý člen se v řeči používá jednou... a aktualizuje se dvakrát)⁴⁷

Prjadochin podrobuje bližšímu zkoumání i vztah mezi první a druhou částí frazémů typu xiehouyu, toto rozdělení ale nemá vliv na odlišení těchto frazémů od jiných, ani na syntaktickou či stylistickou funkci frazému. Z toho důvodu zde nebude uvedeno.

⁴⁷ ПРЯДОХИН, Михаил Георгиевич. *Китайские недоговорки-иносказания*. Наука, 1977. (PRJADOCHIN, Michail Georgievič. *Kitajskie nedogovorki-inoskazanija*. Nauka, 1977), str 53

Funkce

Syntaktická funkce

Vnitřní struktura frazému typu xiehouyu je stejná jako struktura věty nebo souvětí. Při popisu povahy frazému byla první část - jinotaj - označena za samostatnou větu, která má podle toho být i samostatně vyslovena jako ukončené sdělení. Naproti tomu druhá část frazému, která spojuje vnitřní a vnější kontexty uplatnění frazému, se má podle Prjadochina podříditi intonaci promluvy, do které je frazém začleněn. Děje se tak proto, že právě rozuzlení je sémanticky propojeno s promluvou, ve které se frazém vyskytuje. Propojení se realizuje i v oblasti syntaxe. Syntaktická funkce tedy závisí na struktuře rozuzlení. To určuje, jestli je frazém užit jako samostatná věta, jako součást souvětí nebo jako kompozitum. Pro příklad uveďme krátký dialog, ve kterém je frazém typu xiehouyu použit jako samostatná věta: „我说大哥借几钱行吗?“ „和尚碰见秃子 — 两头都是光光的。“ (Wo shuo dage jie ji qian xingma?; Hele, bratře, můžeš mi půjčit nějaké peníze?) (heshang pengjian tuzi — tou dou shi guangguangde; budhistický mnich — náhodou potkat - plešatý člověk — hlavy - všichni - být - zářící; Budhistický mnich náhodou potkal plešatého — obě hlavy se lesky) Lze si představit, že by odpověď sestávala ze souvětí: „To nelze, protože ...“ a použil by se frazém z příkladu. Jako kompozitum slouží například frazém „聋子的耳朵 — 样子货“ (rozbor viz výše) ve větě „咱这是聋子的耳朵 — 样子货。“ (Zan zhe shi longzide erduo — yangzihuo; Jsme tu platní jak hluchému uši — jen pro okrasu.)⁴⁸

Podle profesora Čermáka mají do syntaktických konstrukcí vstupovat frazémy jako nedělitelné předem připravené celky.

⁴⁸ Příklady jsou převzaty z knihy Prjadochinovy monografie, str. 44 a 52.

Tento rys frazeologie ale frazémy typu xiehouyu nenaplnují. Frazémy typu xiehouyu lze narušit a rozdělit na dvě části na více úrovních, mezi tyto části lze vložit další slova, která se ovšem nepočítají za prvky frazému, ale jsou pouze stavebními kameny promluvy, ve které je frazém použit.

Za první lze rozdělit druhou část frazému. Netýká se to všech případů. Prjadochin omezuje skupinu frazémů, které mají tuto schopnost, jejich vnitřním slovnědruhovým členěním. Takto rozdělit je možné pouze frazémy, které mají v druhé části konstrukci typu 动兵 (dong - bing; přísudkové sloveso - předmět) nebo konstrukci typu 状中 (zhuang - zhong; příslovečné určení - člen určovaný). Pro příklad uveďme frazém „痢痢跟着月亮走 — 沾光” (lali genzhe yueliang zou — zhan guang; favus kštice [druh nemoci způsobující plešatění] - následovat - luna - jít — nacucnout se - světlo, záření; Plešatící přebírá od luny — přebírá světlo, ve významu „požívat něčí přízeň“), do jehož rozuzlení lze vložit „你们的” (nimende; váš), dokladem toho je následující krátký dialog : „嫂子, 我走以后, 家得你不少帮助。” „哪里话, 这以后, 我才是痢痢跟着月亮走 — 沾你们的光了。” (Saozi, wo you yihou, ji de ni bushao bangzhu; Švagrová, poté co jsem odjel, velmi jste pomohla naší rodině.) (Nalihua, zheyihou, wo caishi lali genzhe yueliang zou — zhan nimende guangle; Ale kdeže, teď ještě budu jako plešatící přebírat od luny — požívat vaši přízně.)

Za druhé je možné oddělit dvě části frazému typu xiehouyu, jinotaj a rozuzlení. I mezi tyto části je možné vložit slova, která se stejně jako v případě rozděleného rozuzlení nestávají součástí frazému, nýbrž slouží jako komponenty promluvy, ve které je frazém použit. Tato schopnost je zřetelná ve větě: „你不要门缝里瞧人, 把我给看扁了。” (Ni buyao menfengli qiao ren, ba wo gei kanbianle; Přestaň na lidi koukat škvírou v bráně, ponižuje mě to.). V této větě je na dvě části rozdělen frazém „门缝里瞧人 — 看扁了” (menfengli qiao ren — kanbianle; švíkra

v bráně - dívat se - člověk — shlížet; Dívat se na lidi škvírou v bráně — shlížet na ně).

Stylistická funkce

Frazémy typu xiehouyu stejně jako další čínské frazémy (přísluví, rčení apod.) jsou součástí lidové tvorby. Zatímco frazémy typu chengyu jsou konzervované svojí psanou podobou a po stránce gramatické klasickým literárním stylem wenyan, frazémy typu xiehouyu, které se vyskytují převážně v mluvené řeči, odrážejí svůj lidový charakter ve všech rovinách: lexikální, fonetické i gramatické.

Výslovnost jednotlivých znaků se v různých oblastech Číny liší. Množství frazémů typu xiehouyu ale obsahuje „hru slov“, která stojí na homonymii. Pokud ale mluvčí vysloví znaky jinak, než jak je třeba pro zachování homonymie, frazém ztratí svůj význam a přestane být funkční. Není proto neobvyklé, že frazémy typu xiehouyu mají mnohem více lokální charakter. Ačkoliv jsou některé v určitých oblastech hojně používány, v oblastech jiných se v komunikaci nevyskytnou. Příkladem takového frazému může být „老鼠跳在秤盘上 — 自称自载“ (laoshu tiao zai chengpan shang — zi cheng zi zai; myš - skočit - [lokalizační sloveso] - miska vah - shora — sebe sám - označovat - sebe sám - naložit; Myš skočila na misku vah — sama sebe si váží). Homonymní výraz k rozuzlení tohoto frazému je „自称自赞“ (zi cheng zi zan; sebe sám - označovat - sebe sám - chválit; vytohovat se, sám sebe chválit). Poslední znak původního frazému, který se podle norem obecné čínštiny (普通话 putonghua) čte jako „zai“, by měl být vyslovován stejně jako znak „赞“, který se v obecné čínštině vyslovuje jako „zan“. V některých severních dialektech se výslovnost finál -ai a -an velice blíží. Homonymie a tedy i funkčnost frazému je pro tyto oblasti zachována. Není ale přenositelná do jiných oblastí.

Lidový charakter v rovině gramatické se projevuje inklinací ke zjednodušování konstrukcí, vypouštění synsémantik, a to tím způsobem, jak se tomu děje i v rámci pravidelného jazyka v hovorové řeči. Například u frazému „白萝卜扎刀子 — 不出血的东西” (bailuobu zha daozi — bu chu xie de dongxi; tuřín - propíchnout - nůž — [záporka] - vyvěrat - krev - [gram. slovo] - věc; Zapíchnout nůž do tuřínu — věc, ze které neteče krev) by se na začátku dala očekávat předložka „往”(wang; směrem). Podobným způsobem jsou například vypouštěny spojky mezi větami souvětí ve funkci jinotaje, a to i v případě, že vztah mezi větami není souřadící. Příkladem frazému s takovým souvětím je třeba „牛吃稻草, 鸭吃谷 — 个人福气不同” (niu chi daocao, ya chi gu — ge ren fuqi butong; hovězí dobytek - jíst - růžová sláma, kachna - jíst - zrní — [obecný numerativ] - člověk - štěstí - nestejný; Dobytek jí rýžovou slámu, kachna zrní — každý člověk má rád něco jiného).

Nejvíce je lidovost patrná ve sféře lexikální. Frazémy typu xiehouyu vznikají v mluveném jazyce. „Spisovná” obecná čínština není tolik rozšířená a stejně jako v jiných jazycích i v čínštině existuje lexikální vrstva hovorového jazyka. Slova z této vrstvy se pak v mluveném jazyce promítají i do vzniku frazémů typu xiehouyu. V pekingském dialektu je například jako jeden z ukazatelů odchylky od obecné čínštiny erizace. Ta se objevuje i jako doklad lidovosti ve sféře lexikální například ve frazému „八十年不下雨 — 记他的好晴儿” (bashi nian bu xiayu — ji tade haoqingr; osmdesát - rok - [záporka] - pršet — zapamatovat si - jeho - slunečno; Osmdesát let nepršelo — zapamatuju si takové dobré počasí). V tomto frazému je slovo „晴儿” (qingr; slunečno) hovorovou variantou slova „晴天” (qingtian; dtto), a zároveň je homonymní se slovem „情儿” (qingr; náklonnost), které je hovorovou variantou slova „情意” (qingyi; dtto).

V řeči se frazémy typu xiehouyu používají kromě obvyklého pojmenování a ohodnocení situace také jako metafory nebo přirovnání. Vztah mezi jinotajem a rozuzlením k této tendenci ony frazémy předurčuje. Zvláště případy, kdy si rozuzlení zachovává svůj význam v obou kontextech, o kterých jsem hovořili v části o povaze frazému, jsou k tomu vhodné. Kdybychom totiž pořadí členů frazému otočili a vložili mezi ně srovnávací spojku, vznikne obyčejný příměr. Například dříve zmíněný frazém „聋子的耳朵 — 样子货” (rozbor viz výše) bychom mohli otočit na „样子货, 象聋子的耳朵” (yangzihuo, xiang longzide erduo; dobře vypadající, ale málo užitečný jako uši hluchého).

Srovnání

Čínština je od češtiny, ve které se budeme snažit najít analogie ke zkoumaným frazeologizmům, odlišná jak délkou své historie, příslušností k jazykové rodině, tak i typologií a prostředím, ve kterém vznikala. Je tedy vůbec možné nějaké analogie najít? Přinejmenším v případě frazémů typu chengyu to možné dle mého soudu není. Frazémy typu chengyu jsou postaveny na komplexním souboru pravidel, která vycházejí právě z těch rysů čínského jazyka, které jsou odlišná od češtiny a mnohých dalších jazyků. Profesor Harbsmeier došel k závěru, že frazémy typu chengyu mají jako hlavní charakteristiku vnitřní strukturu komponentů podřízenou pravidlům literárního stylu wenyan. Zároveň poukázal na to, že historický modus jazyka není v žádném jiném (jemu známém) jazyce používaný stejným způsobem jako v čínštině. Už jenom z toho lze usuzovat, že frazémy typu chengyu jsou ryze čínský jev, který se v jiných jazycích nevyskytuje.⁴⁹ Jakákoli snaha o hledání analogie je tedy zbytečná. Je ale možné porovnat charakteristiky frazému typu chengyu s univerzáliemi navrhanými profesorem Čermákem. Nejdříve ale srovnajme ještě frazémy typu xiehouyu s českými frazeologizmy.

V češtině existuje množství frazeologizmů na větné úrovni, ale jejich nomenklatura není ustálená, a tudíž charakteristika konkrétních druhů není přesvědčivě jednoznačná. Nemůžeme tedy říct, že frazémy typu xiehouyu jsou analogické s českými příslovími nebo rčeními. Můžeme ale prozkoumat, jestli se dílčí charakteristiky přisuzované frazémům typu xiehouyu vyskytují také v českých frazémích.

Frazém typu xiehouyu je dvoučlenný útvar, kde první člen skrývá určitý jinotaj a druhý člen jej vysvětluje. Podobnou charakteristiku můžeme aplikovat na různé české pranostiky

⁴⁹ Výjimka japonštiny byla již zmíněna v příslušné části práce.

jako třeba: „Medardova kápě, čtyřicet dní kape,“ a jiné útvary jako třeba: „Ranní ptáče, dál doskáče“, „Nech to koňovi, ten má větší hlavu“ nebo „Vrána k vráně sedá, rovný rovného si hledá.“ U všech těchto příkladů je dokonce možné použít jen první část ve smyslu celého frazému, stejně jako je tomu u frazémů typu xiehouyu. Ne u všech ale lze nalézt jednu ze zmíněných kategorií „hry slov“, která je podle Prjadochina pro druhou část frazémů typu xiehouyu klíčová. Co se týče syntaktické funkce, české frazémy nemají takovou aplikovatelnost jako frazémy typu xiehouyu. V češtině není možné užít celou větu jako přívlastek ke jmennému větnému členu, což v čínštině možné je. Stylistická funkce je srovnatelná v obou jazycích. Jak frazémy typu xiehouyu, tak různě frazeologizmy v češtině slouží jako metafory, přirovnání, nebo jimi mluvčí vyjadřují subjektivní přístup a hodnocení (pragmatická evaluativní funkce podle prof. Čermáka).

Nyní tedy porovnání zjištěných rysů dvou čínských frazeologizmů s univerzáliemi. První dvě univerzálie se vyjadřují k frazeologii obecně, nelze je vztáhnout pouze k určitým typům frazémů. U třetí teze je nutné připomenout, že u frazémů typu chengyu jsem zjistili existenci i takových, které postrádají zdrojový příběh a které v rámci určité skupiny vykazují jakousi modelovost. Nelze ale tvrdit, že takový model lze ze skupiny frazémů abstrahovat a že je možné na jeho základě libovolně tvořené útvary prohlašovat za frazémy. Profesor Čermák k tomu říká: „Něco jiného je ovšem autorské alternování či variování formy nebo sémantiky či funkce frazému ustáleného, které se blíží... idiomu parolovému.“⁵⁰ U frazémů typu xiehouyu, které mají na pozici rozuzlení útvar zachovávající si význam v obou kontextech, není ani syntagmatická ani paradigmatická anomálie v druhé části frazému přítomná. V této kategorii frazémů typu xiehouyu jsou

⁵⁰ ČERMÁK, František. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. Univerzita Karlova, Karolinum, 2007, str. 248

dvě hlavní složky jak syntakticky, tak sémanticky nezávislé. Dalo by se tedy říct, že čtvrtá a pátá teze v těchto případech neplatí, ale muselo by se zdůraznit, že se jedná pouze o část frazému, i když relativně samostatnou. Devátá teze vyjadřuje představu, že použití frazému je ekonomičtější než popis skutečnosti pravidelným jazykem. Ve většině případů tomu tak je, ale určité frazémy typu xiehouyu nesou význam, který lze vyjádřit jednoduchou větou, zatímco frazém používá velmi opisné přirovnání. Například frazém „和尚碰见秃子 — 两头都是光光的。” (heshang pengjian tuzi — tou dou shi guangguangde; buddhistický mnich - náhodou potkat - plešatý člověk — hlavy - všichni - být - zářící; Buddhistický mnich náhodou potkal plešatého — obě hlavy se lesky) lze vyjádřit větou: „两不同的人 在一样的情况。” (liang butongde ren zai yiyangde qingkuang; dva - nestejný - člověk - nacházet se - stejný - podmínky; Dva nestejní lidé jsou ve stejné situaci.)

Návrh univerzálií je tedy víceméně platný i pro čínské frazémy typu xiehouyu a chengyu. Zmíněné marginální nesoulady ale signalizují, že by bylo vhodné návrh ještě precizovat, neboť by mohlo v jiných případech docházet ke kontroverzím.

Použitá literatura

COWIE, Anthony Paul. *Phraseology: theory, analysis and applications*. Oxford University Press, 2001. ISBN: 9780198299646

ČERMÁK, František. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. Univerzita Karlova, Karolinum, 2007. ISBN: 9788024613710

ČERMÁK, František, HRONEK, Jiří. *Slovník české frazeologie a idiomatiky 1-4*. Leda, 2009. ISBN: 978-80-7335-216-5, 978-80-7335-217-2, 978-80-7335-218-9, 978-80-7335-219-6

ČERMÁK, František a kol. *Souborné dílo Vladimíra Skaličky, I.díl*. Karolinum, 2004. ISBN: 80-246-0549-1

符淮青 (Fu Huaiqing). *现代汉语词汇(Xiandai hanyu cihui)*. 北京大学出版社 (Beijing daxue chubanshe), 1985.

HARBSMEIER, Christoph. *Analytic Syntax of Modern Chinese*. (interní materiál Universitetet i Oslo)

马国凡 (Ma Guofan). *成语(chengyu)*. 内蒙古人民出版社 (Neimenggu renmin chubanshe), 1978.

ПРЯДОХИН, Михаил Георгиевич. *Китайские недоговорки-иносказания*. Наука, 1977. (PRJADOCHIN, Michail Georgievič. *Kitajskie nedogovorki-inoskazanija*. Nauka, 1977)

ROHSENOW, John Snowden. *ABC Dictionary of Chinese Proverbs*. University of Hawai'i Press, Honolulu, 2002. ISBN: 0-8248-2770-8

SONG, Fengyun. *Srovnání somatických frazémů a idiomů v českém a čínském jazyce*. Praha: Univerzita Karlova. Filosofická fakulta. Ústav bohemistických studií, 1993. 193 s., Vedoucí diplomové práce Prof. PhDr. František Čermák, DrSc.

Slovníky

上海辞书出版社语文辞书编纂中心 (Shanghai cishu chubanshu yuwen cishu bianzuan zhongxin), editor: 温端政 (Wen Duanzheng). *中国歇后语大全* (*Zhongguo xiehouyu daquan*). 上海辞书出版社 (Shanghai cishu chubanshu), 2004. ISBN: 7-5326-1535-9

四川出版集团 (Sichuan chuban jituan). *汉语成语词典* (*Hanyu chengyu Cidian*). 四川辞书出版社 (Sichuan cishu chubanshe), 2008. ISBN: 978-7-80682-420-7

现代汉语词典 第5版 (*Xiandai hanyu cidian di 5 ban*). 商务印书馆 (Shangwu yishuguan) 北京 (Beijing), 2008. ISBN: 978-7-100-04385-4

Elektronické zdroje

SEHNAL, David. *Čínský jazyk nebo čínské jazyky* [online]. Publikováno 8.9.2006, [cit.2010-05-20]. Dostupné z: <<http://www.blisty.cz/art/30211.html>>.

SLOUKOVA, Danica. *Slovníček k filozofii jazyka* [online]. [cit.2010-05-20]. Dostupné z: <<http://www.gsgpraha.cz/~sloukova/slovnicek/f.html>>.